

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

HISTORISK AARBOG FOR THISTED AMT

UDGIVET AF
HISTORISK SAMFUND FOR THY OG HANHERRED

1913

LEHMANN & STAGE, KØBENHAVN

THISTED AMTS TIDENES BOGTRYKKERI, THISTED

Udskiftningen af Øsløs Sogns Jorder i 1786.

Et kulturhistorisk Tidsbillede.

Ved N. SODBORG.

Over den stavnsbundne Bonde i det 18. Aarhundrede laa foruden mange andre tyngende Baand ogsaa det for-dærvelige Fællesskab, der herskede ved Agerbruget, som en tyngende Hemsko paa Landbrugets Udvikling og Fremgang.

Vel blev der i Begyndelsen af Aarhundredets sidste Halvdel gjort flere Tilløb med Udnævnelser af Kommissioner, der skulde tage Sagen under nøjere Overvejelse, men det blev ogsaa derved. Først under Guldbergs Ministerium lykkedes det Grev J. G. Moltke som Præsident for Rentekammeret at faa Forordningen af 23. April 1781 frem om Fællesskabets Ophævelse.

De fleste kunde nok se Fællesskabets Skadelighed og de store og betydelige Fordele ved Udskiftning, men alligevel gik det dog ikke saa let at faa Forordningen ført ud i Livet. Godsejerne var vel den største Hindring; de holdt igen, saa godt de kunde, da de forholdsvis store Udgifter ved Udskiftningen hvilede paa dem. Men heller ikke Bønderne var saa villige, som man skulde formode, og Fæstere havde ingen Ret til at forlange Udskiftning.

Det havde været Tanken, at den enkelte Mands Marker skulde samles saa vidt muligt paa et eller højst to Steder, og at en Del Gaarde og Huse skulde udflyttes.

Men det viste sig meget vanskeligt at faa Bønderne til at gaa ind paa disse Anskuelser; ingen vilde gerne flytte fra den lune Landsby ud paa den vilde Mark, udsat for alle kolde Vinde, og heller ikke vilde nogen finde sig i at

faa hele sin Jordlod udvist ude i Udmarken. Det var egentlig først, da Forordningen af 15. Juni 1792 fremkom, at der kom mere Fart i Sagen; denne Forordning gav nemlig Jorddrotten adskillige Fordele, der skulde opmuntre ham til at fremme Udskiftningen.

Fællesskabets Ophævelse gav i det Hele Anledning til mange og lange Stridigheder og store Vanskeligheder, hvilket Tingbøger og andre skriftlige Kilder noksom bærer Vidne om.

Heller ikke i Øsløs Sogn i Vester Hanherred mangler det paa Tvistigheder, særlig mellem Godsejeren paa Vesløs-gaard og Sognepræsten i Øsløs, i Anledning af Udskiftningen af Øsløs Sogns Jorder.

Og det er herom, efterfølgende Skildring vil handle.

I Midten af Maj i Aaret 1786 var Landvæsensinspektør Haahr fra Aarhus kommen til Øsløs for at begynde paa Udskiftningen af Sognets Jorder.

I de første 14 Dage fik han dog intet udrettet paa Grund af Tvistigheder og Modstand, og for at faa Ende derpaa, begærede han en Landvæsenskommission sammenkaldt. Dette var saa meget mere nødvendigt, som der da allerede fra Sognepræsten i Øsløs, Hr. Cay Praëm, forelaa Paastand paa at faa at vide, hvor hans Præstegaards Jorder kunde komme til at ligge, forinden der begyndtes paa Taksationen samt tillige at faa en Del paa Vesløs Mark beliggende Jord, „som han bruger og foregiver skal være maalt og matrikuleret under hans Præstegaards Jorder paa Øsløs Mark, trukket ind til denne Mark og vederlagt ham i hans Indmarks Lod“. Desuden forlanger han, at Skellet mellem Øsløs og Vesløs Hede skal sættes, da Lodsejerne i disse Byer ikke med Vished kender Grænserne.

Landvæsenskommissionen berammer saa et Aasteds Møde til den 7. Juni Kl. 9 slet i Øsløs Bisgaard, hvor Kommissionen ogsaa fremtidig samles med Lodsejerne.

Kommissionen bestod af følgende: Justitsraad og Landsdommer, Byfoged Steensen, Thisted, som var mødt for „Stedets Amtmand, Hans Ekscellence Høj- og Velbaarne

Hr. Gehejmeraad og Stiftsbefalingsmand Hr. von Levetzau i Aalborg“. Som Landvæsenskommissarier mødte tillige Hr. Jørgen Mygind til Nørtorp og Prokurator Møller fra Todbøl. Jørgen Mygind, som tillige var Landvæsenskommissarius i Ørum Amt i Thy, var beskikket i Hr. Justitsraad Jelstrups Sted, da denne Mand var Lodsejer i Øsløs og altsaa var „paagældende Part udi denne Sag“. Prokurator Møller var Stedfortræder for Hr. Krigsraad Gleerup, som ogsaa var forhindret i at give Møde.

Som største Lodsejer mødte Kammerherre Frederik Berregaard til Kølbygaard og Vesløgsgaard.

Altsaa samles Kommissionen i Øsløs Bisgaard den 7. Juni.

Her melder sig Hr. Consistorialraad Ole Bager Praëm, Provst i Vester Hanherred og Sognepræst for Tømmerby-Lild, for paa Embedsvegne at bivaane Forretningen og varetage Øsløs Præstegaards og Degneboligs Tarv. Han fremkommer straks med en højstemt Forhaabning om, at alt nu maa ske lovligt og forsvarligt denne Forretning vedrørende. Kommissionen bliver derved stødt og svarer skarpt, at den er ikke kommen for at foretage noget ulovligt, men „alene for at efterkomme Hans kongelige Majestæts allernaadigste Forordnings Bydende“ og haaber, at Hr. Consistorialraaden ikke ved uforholdsmæssig Vidtløftighed vil opholde eller hindre Kommissionen og mener tillige, at hvis noget ulovligt skulde ske, kunde dette jo til den Tid paaklages. Provsten svarer straks, at det, han anførte, var saa simpelt og ligeud, at han ikke kan forstaa, at nogen derover kunde stødes, og at han aldrig har sigtet til at opholde Kommissionen i dens Arbejde.

Dette lille Sammenstød kan tjene som Forspil til det, der senere vil komme.

Da Præsten Cay Praëm spiller en betydelig Rolle i al den Strid og Uenighed, der opstod ved Udskiftningen, skal her gives nogle faa Oplysninger om ham. Han var en Søn af Præsten i Hjørdemaal, Thomas Caysen Praëm, der døde pludselig paa Budolfi Kirkes Prædikestol i Aalborg, da han i Maj 1763 prædikede ved Landemodet. Cay Praëm

var Præst i Øsløs-Vesløs-Arup fra 1753—91; han tog meget ivrig Del i den stærke hernhutiske Bevægelse, der i den Tid gik hen over Hanherred. Han var en af de Præster, som Hernhuterne heroppe helst vilde høre, saa han endog fik en ledende Stilling blandt dem, især da deres Forsamlinger droges til Øsløs, hvor der blev bygget Forsamlingshus. Han har sikkert paa flere Omraader været en dygtig Mand og en betydelig Personlighed, men meget tyder dog ogsaa paa, at han har haft en stridbar og ubøjelig Karakter. Provsten Præm i Tømmerby var hans Broder.

Efter den lille Meningsudveksling med Provsten tager Kommissionen fat paa Dagens Arbejde.

Angaaende Skellet mellem Vesløs og Øsløs blev der nogenlunde let opnaaet Enighed. Der begyndtes ved en paa Vesløs Mark liggende Høj, Kællinghøj kaldet, hvor der fandtes et trebundet Hovedskel, der ogsaa fremtidig skulde „være og til evig Tid forblive et Hovedhjørneskel mellem Øsløs og den saakaldte Søndergaards Ejendom paa den ene Side og Vesløs Bys Ejendom paa den anden Side“. Fra denne Høj drages saa Skellet mod Syd indtil nogle Agre opdyrket Hedejord, som kaldtes og kaldes den Dag i Dag for Ormkærs Banke, og som tilhørte Øsløs Præstegaard. Her lod de Skellet løbe i Vinkel uden om disse Agre, som altsaa lagdes ind under Øsløs Mark. Baade Præsten, som selv var til Stede, og alle Lodsejerne erklærede sig tilfredse med den afstukne Skellinie.

Da man derefter kom til Sognepræstens 12 Agre paa Vesløs Mark, enedes man om at lægge dem tilligemed det tilhørende Engstykke ind under Vesløs Mark, mod at Præsten tildeles Vederlag efter Opmaaling og Taksation i et Fald Jord „vesten Præstens Kirkevej til Vesløs, vesten og sønden for Kæret Frimor kaldet, samt af Faldet Grub, saa vidt samme efter Taksation vil strække sig, alt fra Østen til Vesten indtil Dalen, hvor Skellet bliver mellem Øsløs og Vesløs Marker.“. For det Stykke Eng, Præsten havde paa Vesløs Mark, vesten Barmer kaldet, tildeltes ham Vederlag i Kæret Frimor. Ogsaa med disse Afgørelser var baade Præsten og Lodsejerne tilfredse.

Mod Slutningen af den ellers fredelige Forhandling fremkommer imidlertid Gaardmand Anders Bisgaard fra Øsløs Bisgaard med en Pro Memoria, hvori han uden Omsvøb ligefrem beskylder Pastor Praëm for, at han ved Udskiftningen tragter efter at „faa i sin tillagte Anpart underlagt en Del af den mig tilhørende og paaboende Bisgaards nærmest beliggende Jorder“; disse var nemlig særlig godt beliggende for Præstegaarden. Derfor beder han Kommissionen om at hjælpe sig, saa han kan beholde, hvad der er hans, hvad den ogsaa giver ham Løfte om.

Det lader dog ikke til, at Anders Bisgaards grove Sigelse anfægter Hr. Pastoren, som underskriver Protokollen med Tak for „denne Dags respektive og lykkelige Møde, hvorfor Herren være priset“.

Hermed er det første Aastedsmøde til Ende.

Det næste Møde finder Sted den 30. Juni, ogsaa i Øsløs Bisgaard. I Skrivelse af 24. Juni havde Landinspektør Haahr meddelt Kommissionen, at Ejendommene i Øsløs nu var takserede og Taksationsforretningen afhjemlet ved Hanherredernes Ting, samt at han nu var færdig med Hedens Opmaaling. Endvidere meddeler han, at Bønderne havde lovet ikke at hente Lyng eller Ilding i Heden, indtil deres nye Lodder blev dem tildelte.

Da Pastor Praëm den 20. Juni havde givet Taksationsforretningen sin Paategning, havde han truet med at klage til Landvæsenkommissionen baade „over Taksationsmændenes besynderlige og uforordningsmæssige Forhold som over andre medfølgende Omstændigheder“, og hvis dette ikke kunde hjælpe, da vilde han indgaa til Rentekammeret.

Ved Mødet den 30. Juni lader han derfor tilføre Protokollen følgende meget lange og vidtløftige Paategning:

I Juni Maaned 1784, siger han, kom Hr. Captain Lønborg fra Sjælland til ham i hans Stue og tilkendegav, at han efter Hr. Kammerherre Berregaards Forlangende var kommen til Øsløs for at opmaale og mulig foretage Udskiftning. Præsten udtrykte sin Glæde derover, da han ogsaa af

Hjertet ønskede Fællesskabet ophævet, men tillod sig dog at bemærke, at det forekom ham underligt, at Captainen vilde begynde Opmaalingen, uden at Lodsejerne først havde faaet Besked derom. Captainen svarede, at Hr. Kammerherre Berregaard havde besørget og besørgede alt, og at han var kommen for at opmaale Øsløs østre Udmark og Kær og ikke mere.

Præsten svarede da, at han kunde hilse Hr. Kammerherren og sige, at han paa ingen Maade vilde antage Opmaaling, med mindre det ogsaa gjaldt Øsløs Mark og alt underliggende, og at det blev udført af en Landinspektør. (Præsten ønskede nemlig ogsaa Vesløs Mark opmaalt, saa Præstegaardens 12 Ager dér kunde blive udskiftede).

Captainen gav sig dog til at opmaale en Del af Øsløs, fik Betaling og lovede at komme igen næste Aar som Landinspektør og gøre det færdigt samt opmaale Vesløs Mark, men han kom ikke. Hele den følgende Sommer laa Arbejdet stille; men den 24. Maj 1786 kom fra Landinspektør Haahr en Udnævnelse paa fire Taksationsmænd, nemlig: Thomas Kærgaard af Arup, Erik Sand og Rasmus Rasmussen af Vesløs og Christian Andersen af Højstrup. Men da disse fire Mænd selv var Lodsejere og havde Brødre og Svogre, hvis Jorder de skulde taksere, og tillige „tvende af dem var største Lodsejer Hr. Kammerherre Berregaards Fuldmægtiges, Hr. Peter Thorups Tjenere, som tillige er Lodsejer“, saa fik Præsten, Degnen og nogle andre Lodsejere dem kasserede ved Hanherredernes Ting, og der blev valgt fire andre Mænd, nemlig: Jens Degn, Christen Amtoft, Frands og Christen Vabesgaard, alle af Tømmerby.

Mandagen derpaa, den 29. Maj, besøgte Inspektør Haahr Præsten og bad ham om at komme til Stede næste Dag i Bisgaard, hvor Kammerherren og hans Fuldmægtig vilde samles med Lodsejerne, og at Hr. Pastoren saa vilde give sit Samtykke til, at Taksationen kunde begynde.

Dog mente Præsten, at det kunde han umuligt tillade, der var altfor meget Arbejde tilbage endnu: Opmaalingen over Øsløs Mark ikke fuldført, Øsløs Havreland i Sønder

Hede ej heller, Skel mellem Vesløs ikke sat, Vesløs Marker ikke opmaalt, men ligger sammenbunden med Øsløs Mark, ingen Delingsplan o. s. f.

Inspektøren gav ham dog Haanden paa, at hvis han bare vilde give Møde, saa skulde alt nok blive ordnet til det bedste.

Næste Morgen mødte Præsten saa i Bisgaard, men Mødet fik en brat Ende. Her Præstens egne Ord: „Jeg mødte i Bisgaard om Morgenens i en Stue, hvor Hr. Kammerherren, Inspektøren og Kammerherrens Fuldmægtig Hr. Thorup vare, men saa hurtig jeg begyndte først at tale om min Præstegaards 12 Agre, som laa paa Vesløs Mark, fik jeg Modstand af Hr. Kammerherren, og da det blev ikke til andet end Ordstrid uden Nytte, rejste jeg mig og sagde, at jeg som Officiarius og Lodsejer henholdt mig til Kongens allernaadigste Forordning og derefter i et og alt vilde forbeholde mig min Ret, hvilket jeg tvende Gange tydelig sagde og derpaa gik. Da jeg kom ud i Gaarden, stod de fire Taksationsmænd og Selvejerne der, ligesom da jeg gik ind i Huset, og derpaa kørte jeg.“

Da Præsten var kørt, blev Selvejerne kaldt ind, og det blev dem meddelt, at der ikke blev mere ud af Sagen denne Gang. Derefter kaldtes de fire Taksationsmænd ind i Stuen, og Inspektøren dikterede Jens Degn om Præstens Opførsel og forlangte derefter, at baade han og de tre andre Taksationsmænd skulde underskrive dette. Dette fandt Jens Degn dog temmelig stift og tillod sig at spørge, hvordan de kunde skrive under paa noget, de slet ikke havde hørt. Hertil svarede Inspektøren: „Det er det samme, jeg har hørt det“, hvorefter baade Jens Degn og de tre andre Taksationsmænd skrev under, men Jens Degn var dog saa forsigtig at tilføje oven over: Efter Inspektørens Sigelse. Baade Jens Degn og Frands Vabesgaard havde dog en Følelse af, at det, de her havde gjort, ikke var saa helt rigtig og gik straks ned i Præstegaarden og talte med Præsten om det skete; „med Misfornøjelse over sig selv i denne Handel“, staar der.

Præsten fortæller endvidere, hvorledes fire gamle Mænd,

Jens Boier og Peter Rolighed af Øsløs og Peder Sleth og Niels Skomager af Vesløs havde udpeget et gammelt Skel mellem Øsløs og Vesløs, eftersom de „fra Alders Tid og Forfædres Sigelse“ havde hørt. Men dette blev modsagt af nogle Vesløs Mænd, der udviste et andet Skel, der skulde gaa fra Kællinghøje tværs over Præstens opdyrkede Hedeagre, Ormkærs Banke. Med dem holdt Kammerherren, mulig for at drille Præsten. Der blev dog Enighed om Skellet, hvad allerede er fortalt.

Han gaar derefter over til at give Kommissionen en Skildring af, hvorledes Taksationen har fundet Sted. Denne tog sin Begyndelse den 9. Juni Kl. 9 slet fra Øsløs Bisgaard og varede til den 17. Juni.

Han fortæller spydigt, at alle Sognets Beboere selvfølgelig mødte til Fods, medens Hr. Kammerherren naturligvis var til Hest og med Skytte. Saaledes red og gik disse mange Mennesker tilligemed Hr. Inspektøren og takserede Sognets Jorder i 8. Søgnedage, skønt der var meget Arbejde, som i Følge Lovens Bydende skulde have været gjort forinden. Han siger ogsaa, at han selv den 9. Juni mødte „kortelig“, men gik straks hjem. Derefter drog Toget ud i Øsløs Kær, fulgt af „de ulovlige og ikke til denne Gerning fornødne, men vel meget skadelige Brændevinssælgere“. Disse var Anders Bisgaard, Selvejergaardmand, og „Inspektørens store Vært i Øsløs Bisgaard“, Gaardmændene Peder Christensen og Søren Thomasen, tilligemed Niels Krag i Lille Bisgaard. Det var nok særlig Anders Bisgaard og hans Kone, der gav sig af med denne Handel, idet de, som Præsten siger, solgte Brændevin i „større og mindre Portioner, baade skillingsvis og pæglevs, ligesom enhver behagede“. Dette skete ikke alene hjemme i Gaarden, men ogsaa ude paa Marken, og der var daglig Brændevinsdrikken og Sang under Taksationen.

Kammerherre Berregaard og Inspektøren havde foreslaaet, at de fire Taksationsmænd fra Tømmerby skulde have gratis Forplejning, medens Taksationen varede. Anders Bisgaard vilde beværte dem og forlangte „for Mad, godt Øl og Brændevin daglig 1 Mark for hver“; Udgifterne

derved skulde fordeles paa Sognets Hartkorn. Præsten mener dog, at dette kan ikke være for Guds Skyld, da de fire Taksationsmænd, den ene undtagen, var formuende Mænd. Vel ved han af Guds Ord, at „Gaver gør Venner, Sat sapienti!“ men han havde sagt til sin Bonde, Gaardmand Chr. Boier, som havde raadført sig med sin Husbond, Præsten, i denne Sag, at han kunde sige til d'Hrr. Kammerherren og Inspektøren, at hvis der fandtes nogen kongelig Befaling, der bød, at Taksationsmændene i Stedet for deres lovmæssige Betaling skulde have Mad, godt Øl og Brændevin hos Anders Bisgaard, saa skulde han nok betale, ellers ikke.

Præsten havde bedt Inspektør Haahr om at lade ham vide, naar den Del af Præstegaardens Jorder, som kaldtes Præstholt, et Stykke Jord med lidt Eng og Tørveskær, beliggende ved Vesløsgaards Skel, skulde takseres, da en Fejl, som Captain Lønborg havde begaaet ved Opmaalingen, skulde rettes.

Den 12. Juli, Kl. 7 Aften, er det store Følge da naaet til Præstholt, og Præsten kommer. Han spørger straks Inspektøren om, hvordan Jordstykket „nordest i Bjerget“, tæt ved Præstholt, er blevet takseret og faar Svar derpaa, men er langtfra tilfreds med den Takst, det er blevet sat til. Han holder paa, at hans Jord, der er bleven godt dyrket og gødet i de 33 Aar, han har benyttet den, og baaret „prægtigt Korn og Hegns-Græs“, skal sættes højere i Takst end de tilgrænsende Jordlodder, der næsten ingen Gødning har faaet, og hvorpaa der avles daarligt; f. Eks. nu Anders Bisgaards Lod, der, naar der er saaet Havre i den, kun bærer Lyng.

Inspektøren indrømmer, at der staar godt Korn og Græs baade paa Præstholt og „Bjerget“ og forhører hos Bønderne, om det forholder sig rigtig med Præstens Angivelse, hvortil de svarer bekræftende. Men Pastor Praëm er nu bleven vred og formaner paa det alvorligste Taksationsmændene til at takseres hans Jord mere retfærdig. Hans egne Ord lyder saaledes: „Jeg slog mig for mit Bryst og

clara et distincta voce*) sagde: Taksationsmænd! jeg beder og formaner Eder dette, ligesom jeg og tilforn ved Samtale i mit Hus og i Øsløs Bisgaard efter Guds Ord og Kongens Forordning har undervist og bedet Eder. Takserer saaledes paa denne Guds gamle Jord og under hans gamle Himmel, at naar hans nye Himmel og nye Jord kommer, i hvilken Retfærdighed bor, I da kunne vente og glæde Eder paa at komme derind. I det øvrige har jeg intet med Eders Taksation at bestille; jeg indsiges Eder intet i den, men afholder mig ganske fra den og kommer ikke i Eders Følge; men dette vil jeg sige Eder: Takserer I ikke saaledes for mig og mine, som Ret er efter Kongens Forordning, saa nødes jeg til efter Kongens Forordning med dobbelte Taksationsmænd at lade omtaksere, hvilket jeg nødvendig vil.“

Denne strenge Tiltale gjorde et stærkt Indtryk paa Inspektøren og Taksationsmændene, og de gik hen over Marken endnu engang. Men nu traadte Kammerherren ganske nær hen til Præsten og foreholdt ham i en bydende Tone, at han burde være til Stede under Taksationen som de andre og iøvrigt lade Taksationsmændene være uimodsiget under deres Arbejde.

Da tænkte Præsten listig: „Her har du en Materie til at holde Kammerherren hos dig, og at han ikke skal komme med de vandrende til at confundere dem i deres Gerning; thi hvad bedre end om de selv kunde omtaksere“. Som tænkt saa gjort. Han giver sig saa til at tiltale Kammerherren ligesaa højt og bydende; og saaledes stod de to Herrer og skændtes ret kraftigt, indtil Præsten saa, at de andre kom tilbage over Marken. Da gik han lidt til Side og „bad til Gud, som er Retfærdighedens Gud, at han vilde bevise sin Retfærdighed og lede og føre dem til en nogenledes retfærdig Taksation over min Jord og lade sin Frygtes og Retfærdigheds Aand nu og herefter falde over dem til det almindelige Bedste“.

Da de andre var vendt tilbage fra „Bjerget“, meddelte Inspektøren, at Jorden der nu var omtakseret og gav baade

---

*) med klar og tydelig Røst.

ved „Ord og Gebærder“ sin Misfornøjelse til Kende med den første Taksation, ligesom ogsaa Taksationsmændene lovede at passe bedre paa herefter.

Saavidt var der altsaa Enighed, men den varede kun kort. Thi da derefter Engstykket ved Præstholt skulde takseres, forlanger Præsten, at Engen skal gaa til noget, der kaldes gammel Esholt, og straks blusser Striden op igen. Kammerherren og nogle af Bønderne benægter hans Ret dertil, men han anfører som Hjemmel for sin Paastand et Reskript af 1. Februar 1690, der er indført i Stiftsprotokollen, og at hans Eng har gaaet til gl. Esholt i alle de 33 Aar, han har været i Øsløs.

Alt dette fandt som allerede nævnt Sted om Aftenen den 12. Juni og opfriskes nu af Præsten i hans lange Indlæg for Kommissionen.

Endvidere fremfører han, at han har bragt i Erfaring, at Taksationsmændene alligevel er gaaet med til at beedige den første Taksation over „Bjerget“ og ikke Omtaksationen, som var bleven forevist ham til Underskrift og ogsaa underskreven af ham med den Paategning, at de skulde holde sig til denne sidste Taksation, da han ellers vilde klage til Rentekammeret. Han ser sig derfor nu nødsaget til at klage over disse Forhold ved Taksationen, hvor der efter hans Mening skal tages tilbørligt Hensyn ikke alene til Jordens Godhed, men ogsaa til den Dyrkning, den har været underkastet, i Følge Kongens Anordning om Overdrev.

Han forlanger ogsaa Delingsplan til Udskiftningen, ikke over Heden alene, som Inspektøren foreløbig vil det, men over al Øsløs Mark og underliggende, overensstemmende med Forordningens § 7.

Han meddeler, at han har ført Klage over de ulovlige Brændevinssælgere, særlig over Anders Bisgaard, Kommissionens Vært, som „uagtet alle mine Erindringer derom til ham solgte Brændevin i større og mindre Maal“, og som Vidner, der kan føres mod ham, nævnes Gaardmændene Søren Koldsgaard, Christen Boier, Lars Rolighed og Niels Krag. Ogsaa andre Mænd i Øsløs drages frem som Brændevinssælgere, f. Eks. den ansete Selvejerbonde Peder Badstue.

Endnu en Gang rører han ved Begivenhederne hin minderige Aften paa Præstholm, og særlig ved den strænge Tale, han holdt for Taksationsmændene. Han hører nok, Hr. Kammerherren vil føre det ind under det lovstridige, men han finder det urimeligt og mener, han havde Ret dertil. „Thi“, siger han, „dersom min *Spiritus Oris**) drev eller forfærdede Taksationsmændene under Hr. Inspektørens Anførsel og øvrige store Følge, som urimeligt foregives, til at omtaksere mine Jorder, hvad drev og forskrækkede dem da til at omtaksere de andre Mænds Jorder tillige, som var mig uvedkommende? . . . Jeg vil hellere tro, at *Spiritus Dei****) har været i den sidste Taksation, end at *Spiritus Vini Zytie vel Injurie*****) har været i den første“.

Efter endnu flere Klagepunkter, som ikke skal medtages her, slutter han endelig sit lange Indlæg, som føres til Protokols, og det har taget det meste af Dagen, og henstiller Sagen til Kongen og Rentekammeret, men han vil være fornøjet, naar Ret og Lov overholdes.

Klokken er nu bleven 9½ Aften, og Præsten begyndte lige efter Middag, saa han i næsten 10 stive Klokketimer uafbrudt har holdt Kommissionen i Aande med at føre alle de mange Beskyldninger mod den til Protokols.

Intet Under derfor, at den er meget utilfreds med Dagens Arbejde, og Kammerherre Berregaard lader tilføre Protokollen, at han „højtideligen“ tilkendegiver, at Sognepræsten Cay Praëm har opholdt Kommissionen ved sin mundtlige Protocollation til Kl. 9½ slet denne Aften, uden at der har været Lejlighed til at indføre det allermindste mod „alle de af Hr. Praëm i saa lang Tid ytrede ulovlige og ugrundede Protester, Indvendinger og usande Beskyldninger“, men han vil senere give Hr. Pastoren Svar.

Anders Bisgaard fremstod og meddelte, at baade han og Peder Badstue efter Præstens Angivelse var bleven stævnedes og havde maattet erlægge Bøder for deres

---

*) min Munds Aande.

***) Guds Aand.

****) en Øl og Brændevins eller Uretfærdigheds Aand.

Brændevinshandel, hvad de forlanger tilført Protokollen med den Tilføjelse, at de tillige ønsker, at „deres kære Sjæle-Sørger, Velærværdige Hr. Praëm for Eftertiden vilde slaa sligt af sine Tanker og derimod vaage med dem som en kær Sjæle-Sørger, Ven og Kristen-Broder“.

Præsten mente dog, at han havde fattet sig saa kort som muligt; med Hensyn til den kærlige Erindring om at vaage over sine kære Tilhørere, havde han intet derimod at erindre, men antog det med største Kærlighed og ønskede, han kunde være til nogen Opbyggelse og Velsignelse baade for dem og Kommissionen.

Landinspektøren vilde lade Forsamlingen vide, at det nu var Nat, Klokken 10 slaget, og da Dagen nu var gaaet, uden at de havde faaet udrettet nogetsomhelst af det, som var Formaalet med denne Dags Forretning, en Delingsplan for Hedens Udskiftning, paa Grund af Pastorens store Vidtløftighed, maatte han derfor anmode Kommissionen om et nyt Aasteds Møde. Kommissionen berammer saa næste Møde til Torsdagen den 6. Juli og beder Forsamlingen alvorligen lægge Vægt paa, i Følge Forordningens Bydende, ikke at hindre Arbejdets Fremgang ved vidtløftig Dictamen saadan som Hr. Cay Praëm i Dag, da de ikke fordristede sig til at tillade hverken ham eller nogen anden engang til saaledes at opholde Samlingen.

Inden Præsten gaar, afgiver han endnu to skriftlige Indlæg til Indførelse i Protokollen. Det ene er en Fortegnelse over Præstegaardens Jorder og er en Udskrift af Stiftsprotokollen. Det andet er derimod en Besværing over, at en Del af de gode Øsløs Bymænd har af Byens Fællesjord nu og da, naar Lejlighed gaves, inddraget større eller mindre Stykker paa ulovlig Vis. Saaledes nævnes f. Eks. Gaarden Store Bisgaard. En forhenværende Ejer, Niels Svendsen, skulde i 1605 af Fællesjorden mellem store og lille Bisgaard have indkastet en Hauge sønden til Laden. Men det mærkeligste af de Eksempler, Præsten drager frem for Lyset, er dog følgende: Gaarden Søndergaard skal i Fæsteren Chr. Søndergaards Tid, som i mange Aar var Ladefoged paa Vesløsgaard, have faaet et Stykke Jord

ulovlig inddraget af det Fællesjord, som hører til Øsløs og Vesløs Sogne, Bugsig kaldet. Bemeldte Fællesjord ligger i Eng for vestre Ende af Søndergaards Fald, Smørholm kaldet. Efter gamle Folks Sigende skal Chr. Søndergaard have tilegnet sig Jorden paa følgende Maade: En skøn Dag indbød han hjem til sig i Søndergaard fire Mænd af Øsløs og fire af Vesløs, „som han vel trakterede“ (man lægge vel Mærke dertil), og de tillagde ham da omtalte Stykke Jord, som han skulde have til sin „Plovs Vending, da han pløjede med 6 Bæster“. Præsten ved, at de gamle Mænd, som gjorde dette, levede længe efter, at han var kommen til Øsløs, men var nu alle døde. Dog kan gamle Peder Rolighed, som da tjente i Søndergaard og gik med Ploven, herom give Forklaring.

Hr. Pastoren skal nok vide at finde alle svage Punkter.

*

*

*

Ved Mødet den 6. Juli fremlagde Kammerherren skriftlig sit Gensvar til Hr. Pastor Praëm.

Kammerherren havde gjort sig det Haab, at de nu skulde komme ud af det skadelige Fællesskab, men han finder desværre, at Præsten i Øsløs er den, der lægger de allerfleste Hindringer og Stød i Vejen for Sagens Fremgang, „altsammen under en Helligheds Maske, hvorefter han i Hjertet ikke mener det allermindste“, og dette daarlige Sindelag har han tydelig lagt for Dagen fra Opmaalingens første Dag. Saaledes da Hr. Praëm den 30. Juni sidstleden bare for at sinke Kommissionen dikterede til Protokollen i 9½ Time, skønt han havde denne sin vidtløftige Dictamen skreven og altsaa kunde have ladet den fremlægge til skriftlig Protokollation, „om det første ikke havde været hans Absigt“.

Efter et kort „Præludium“, fortsætter Kammerherren ironisk, begynder Hr. Praëm med at omtale en fraværende Mand, Kaptajn Lønborg, som skulde have gjort Fejl ved Opmaalingen. Pastoren havde dog vist næppe betalt ham for denne, hvis der havde været noget at udsætte paa den. Og angaaende Striden om Præstens Jord i Sønderhede,

da havde Kammerherren dog tidt hørt, at de fleste gamle Folk holder for, at Skellet skal gaa fra Kællinghøje i lige Linie til Øster-Bjerge, men Præsten har stadig „udvidet og formeret“! sit Jordstykke ud over Skellet, hvad der tjener ham til liden Ære, og som han helst burde tie stille med.

Og hvilken Ret mon egentlig Hr. Praëm har til de 12 Agre paa Vesløs Mark? Han har ikke andet at fremlægge til Bevis derfor end en Kopi af Stiftslisten, hvilken Kopi han har formaaet sin Søn Ole Praëm til at underskrive under Biskoppens Fraværelse, men det er i sig selv aldeles intet Bevis.

Kammerherren fremlægger derefter en Udskrift fra Landvæsensarchivet af 16. Juni s. A., hvorved han søger at bevise, at disse Agre har tilhørt en Gaard, der ved Landmaalingens Fuldførelse har været beliggende, bebygget og beboet af en Fæster ved Navn Peder Nielsen i Vesløs By, og at den har alt sin Agerjord paa Vesløs Mark efter bemeldte Landmaalingsforretnings nærmere Udvisning.

Videre har han bragt i Erfaring, at Hr. Cay Praëm i sin Tid skal have saa godt som udlagt sig denne Gaard paa et lidet Hus nær, som Beboerne endelig beholdt til Beboelse. Præsten har siden efter benyttet sig af denne Jord til sin Præstegaard, og der har altsaa siden den Tid ikke været nogen Bygning eller Besætning i Modstrid med Forordningen af 6. Juni 1769.

Da Kammerherren har „fuldkommen Kundskab“ denne Sag vedrørende, mener han, at de høje Herrer Kommissarier ikke kan tilkende Præsten Jord paa Øsløs Mark derfor, før han faar sin Jord uddelt, da Rentekammeret ventelig paalægger ham at opføre den forordningsmæssige Bygning og med Besætning og Beboere forsyne Stedet, som det forhen har været, samt vil ikende Præsten Bøder for hans Forseelse.

Med Hensyn til Taksationsmændenes Kost, da var det Hr. Landinspektør Haahr, som havde foreslaaet, at Taksationsmændene skulde have fri Fortæring ud over deres lovlige Betaling, da dette var Skik alle andre Steder.

De fire Mænd har i de 8 Dage haft et møjsommeligt og strængt Arbejde, men det lader til, at Præsten har misundt dem det nødvendige; thi han vilde aldeles ikke unde Sognefolkene Vederkvægelse, hvorimod han paa „en helt beskæmmende Maade søger at sværte dem og Taksationsmændene for Brændevinsdrankere“. Kammerherren kan sandfærdig bevidne, at ingen drak saa meget, at han manglede det allermindste paa Sans og Samling, men alene til nødtørftig Vederkvægelse, og en „Mundportion“ kunde enhver nok behøve i de varme Dage, saa varme at ingen kan erindre i mange Aar at have haft en saadan Varme, og ved en Drik tynd af Varme lunket Øl kunde ingen paa den Tid læske sig. Men det gaar her som med Jerngryden, der sagde til Lerpotten: Hvor sort est Du!

Kammerherren kommer naturligvis ogsaa ind paa Præstens Tiltale til Taksationsmændene paa Præstholt den 12. Juni. Præsten var jo bleven saa hidsig, at han ikke kunde styre sig selv, fordi Taksationsmændene ikke takserede efter hans Ønske i det Fald, som kaldes „Bjerget“. Hans „ukristelige, meget lovstridige og Ære nærgaaende“ Forhold til Taksationsmændene bevirkede, at disse „meget skælvende over Præstens Trusler“ omtakserede Jorden. Men saa snart det var til Ende, og de „fra Præsten var kommen i frie Frelse, overlagde de Sagen nøjere med hverandre, indsaa, at de af hannem var bleven ført bag Lyset, hvorfor de og endnu nogle Dage før Afhjemlingen skulde ske, forfattede deres Tanker skriftlig derom, saaledes som de angaaende denne dobbelte Taksation med en frelst Samvittighed kunde afhjemle, og da Præsten ikke vilde høre disse deres skriftlige Tanker, gik de bort igen, efter at de i Forvejen havde forkyndet samme for Sognets øvrige Beboere. Ved Afhjemlingen under Retten afgav de Forklaring, og at den første Taksation var den retteste, som de beedigede. Den høje og respektive Kommission indser da behagelig og lettelig, hvor syndig og ugudelig Præsten er, naar han, som Paategningen paa Taksationen udviser, vil forlede Taksationsmændene til at vedblive den sidste Taksation og derefter sværge sig selv en Mén-Ed i“.

Skønt der blandt Lodsejerne var indgaaet Overenskomst om ikke at grave Tørv i Heden, før Udskiftningen var tilendebragt, saa havde Præsten dog ikke efterkommet dette. „Han bojede og lod samle Folk, samt grov efter Behag saa mange Fladtørv i Byens Fællesjord, saa han efter Sigende kan behjælpe sig med disse i nogle Aar“. Og ingen af Sognefolkene turde sætte sig derimod af Frygt for Præstens Tiltale udi Enrum.

Hvis Præsten vedblivende fremturer saaledes, saa ender det med, at Landinspektør Haahr bliver saa ked af Stillingen, at han rejser sin Vej ligesom Kaptain Lønborg, og Udskiftningen derved bliver til intet, men det er maaske ogsaa Hensigten.

Iøvrigt vilde han, Kammerherren, sætte Pris paa, at Udskiftningen af Arup og Vesløs Jorder snart maatte følge efter, da han med Fornøjelse vil betale sin Anpart deraf, naar bare man kunde blive skilt ved Præsten og faa Fred og Ro. Sluttelig henstiller han til Kommissionen, om ikke Pastor Cay Praëm for sine mange utidige, ugrundede samt lovstridige Indsigelser skulde dømmes til af sin egen Lomme at betale Landinspektøren for de Møder m. m., som paa Grund af hans Forhold ikke har ført til noget, saaledes at de andre Lodsejere ikke berøres deraf.

Saa er Kammerherren færdig med sit Gensvar, hvori det heller ikke skorter paa stærke Angreb og svære Beskyldninger mod den Øsløs Præst.

*

*

*

Derefter fremlagdes en Attest fra en Del gamle Bønder om, at det saakaldte Hinselskær altid, saa længe de kunde erindre, havde været bortlejet som virkelig Fællesjord saa til en og saa til en anden af Sognets Beboere. Ja, for en Del Aar siden endog til Sognepræsten Hr. Cay Praëm selv, som derfor gav Sognemændene til næstfølgende Kyndelmisse Aften „en Fjerding Øl at drikke og betalte alene for samme Aars Græsleje 1 Rdl.“; for sidste Aar beløb Græslejen til 6 Rdl. 1 Skl. Dette hindredes af Jens Bro, Christen Andersen, Jens Andersen og Niels Jensen,

og de kunde huske, at det havde forholdt sig saaledes i de sidste halvthundrede Aar, saa det saa noget mærkeligt ud, at Præsten nu vilde tilegne sig Ejendomsretten.

Ligesaa sandfærdig kunde de og flere bevidne, at Præsten eller Præstegaarden aldrig havde haft nogen Retlighed, eller prøvet paa at erhverve den, til Engen fra Præstholt til store Esholt Skel, men at samme ogsaa altid som Fællig havde været brugt af Byens Beboere til Tying, saa længe nogen kunde huske.

„Saa sandt hjælpe os Gud og hans hellige Ord.“

Øsløs, den 5. Juli 1786.

(9 Mænds Underskrift).

*

*

*

Landinspektør Haahr lader nu tilføre Protokollen et meget bestemt, men sagligt Gensvar mod Præstens mange Beskyldninger. Han siger blandt andet: Hr. Pastor Præms første Beskyldning mod mig er, at jeg tilsagde Jens Degn, hvad han paa Udmeldelsen skulde skrive; men de andre Kommissionsmedlemmer, som ogsaa var til Stede i Stuen, kan jo vidne, om det ikke var Sandhed, hvad der blev ham dikteret til Udskrivning.

Præsten siger ogsaa, at man takserede, før der var lagt Skel mellem Øsløs og Vesløs, men dette er usandfærdigt; thi ved Mødet den 7. Juni blev Skellet lagt, om ikke paa Marken saa dog paa Kortet. Det blev ogsaa ved dette Møde bestemt, hvor Præsten skulde have Jord for de 12 Acre, som han foregiver at have paa Vesløs Mark, og denne Jord blev lagt saa bekvemt for Præsten som muligt. Vel blev der ingen Delingsplan lagt, men Præsten havde ingen forlangt før ved sidste Samling. Heller ikke Hr. Kammerherre Berregaard, som største Lodsejer, havde forlangt Delingsplan, før Taksationen var til Ende.

Hr. Pastoren omtaler ogsaa det firkantede Stykke Jord, som tilhører Vesløsgaard og kaldes „Trædejorden“, men iøvrigt er denne Udskiftning uvedkommende. Bemeldte Jordstykke, som ligger nord for Vejen mellem Vesløsgaard og Øsløs, skærer sig ind i Øsløs Jord mellem Præstholt og Øsløs søndre Bymænds Jorder, Bjerget kaldet. Han

ønsker, at dette Stykke Jord maa lægges til Øsløs Bys Jorder, for at Skellet kan komme til at gaa mere lige og regulær.

Men hvor skulde saa Hr. Kammerherre Berregaard have Erstatning for denne Jord? Dette Forhold vilde absolut blive til Fordel for Kammerherren, men til Skade for Øsløs By, da han vel sagtens skulde have den vestre Del af Bjerget, og det kunde den søndre Bydel i Øsløs ikke være tjent med. Hr. Kammerherren har heller ingenlunde ønsket det; han indser meget vel, af han ene vilde vinde, og Øsløs By ene vilde tabe, ved dette Mageskifte, men hans veltænkende Sindelag mod denne By har ikke tilladt ham at gøre slig Paastand. Sigter Hr. Praëm med denne sin Paastand virkelig til Byens Nytte? I saa Fald kunde han jo selv tage Trædejorden for sine saa meget omtalte 12 Acre. Var Jordens Kvalitet ikke saa god, kunde han faa Erstatning, og ved denne Ordning vilde han jo faa kortere Vej til sin Udmark, og desuden kunde han passende lægge Trædejorden til Præsthholm. Er Trædejorden god nok til en Bonde, som ingen Tiende ejer og derfor ikke kan give sin Jord saa megen Gødning som Præsten, saa er den vel ogsaa god nok til Præstegaarden. Hr. Praëm klager ogsaa over, at han vil faa sin Jord paa fire Steder; tog han nu Trædejorden, fik han den kun paa to Steder.

Det klæder Hr. Pastoren meget ilde at tilføre en Kommissionsact slige Brændevinshistorier som de, der her er bleven indført, og jeg gad nok vide, hvilke Tanker Rentekammeret gør sig ved at høre om Hr. Praëms Adfærd og ved at læse hans „unyttige Vævs Indflikkelse i en Landvæsensprotokol“.

„Ja“, fortsætter han, „jeg er *Prima Causa*“*) til, at Byen tilstod Taksationsmændene fri Forplejning. Jeg mærkede den første Dag, at de intet havde med sig, og at ingen bød dem noget, og jeg vilde gerne beholde dem Nætterne over i Øsløs; Byen er jo stor, og saa kunde vi begynde nok saa tidligt om Morgenen. Hele Udgiften derved vilde

---

*) den første Aarsag.

kun beløbe sig til 5 Rdl. 2 Skl., saa denne Sum, fordelt paa 162 Tdr. Hartkorn, var ikke noget at gøre saadant Væsen ud af. Jeg skylder at tilføje, at Taksationsmændene var saa „ferme“, at de ikke vilde tage derimod, før det var enstemmigt vedtaget.

Hr. Præm formelder ogsaa, at en „*Spiritus Dei*“*) drev Taksationsmændene til at omtaksere hans Jord paa „Bjerget“ hin Aften, den 12. Juni; men det maa vistnok have været en „*Spiritus Diaboli*“**), der drev ham til at fremkomme med den skammelige, usandfærdige og ærerørige Beskyldning mod Taksationsmændene og mod mig, under hvis Anførsel de gjorde deres Forretning, at man under ulovlig Brændevinsdrikken takserede baade i Ud- og Indmark. „Det er noget uhørt, ja, virkelig gyseligt at tænke paa, at en Præst, en Guds Ords Tjener, som ved ustraffelig Vandel, ved Sagtmodighed, Retsindighed, Redelighed og en usminket Kristen-Kærlighed skulde søge at opbygge sin Menighed, ligesaa meget som ved sin Prædiken og Lærdom, paa en saa uanstændig Maade vil søge at bringe sine Sognefolk i Fortræd, at han imod Propheten Malachiæ Formaning, at Præstens Læber bør bevare Sandhed, tør komme med en saa ærekrænkende Beskyldning.“ . . . . „Den sorteste Ondskab maa jo være Fader til denne Beskyldning. Jeg vil med min Ed bekræfte, at Taksationsmændene ikke var paa nogen Maade besværede, og at de kun drak ved Maaltiderne“. Jeg foreslaar derfor, at de Øsløs Gaardmænd, Mand for Mand, bliver ført til Vidne, og Sagen ført frem paa højere Steder, og Hr. Præm tilbørligen af sin Øvrighed anset derfor.

Hr. Pastoren burde have ladet sin Karl eller et andet paalideligt Bud følge med ved Taksationsforretningen; dels for at anvise Præstegaardens Jorder og dels for at høre paa Taksationen. Var dette sket, saa havde vi maaske ikke faaet al den Allarm paa Præsthalm hin Aften, og Hr. Pastoren havde da maaske ogsaa undgaaet at komme i

---

*) Guds Aand.

**) ond Aand.

saa stor Hidsighed, at han med sin haarde Tiltale forskrækkede Taksationsmændene til at omtaksere hans Jord.

Jeg mente ogsaa, det var bedst, at de undersøgte Jorden endnu en Gang for at undgaa Klage og Vrøvl. Dog maa dette ingenlunde tilskrives en „*Spiritus Dei*“*), som Præsten anfører, men alene Frygt, fremkaldt ved de haarde Ord, Hr. Praëm beegnede dem med, hvorved de kom „i saadan Consternation og Confusion, at de ikke vidste, hvad de gjorde“.

Som allerede omtalt af Hr. Kammerherre Berregaard frafaldt de imidlertid denne sidste Taksation og gik tilbage til den første, som de ogsaa beedigede. Jeg vil indrømme, at dette voldte mig nogen Forlegenhed. Mandagen efter lod jeg dem derfor møde i Øsløs Bisgaard og give Forklaring for Lodsejerne. Jeg brugte ogsaa den Forsigtighed at fremkalde de Mænd, Præstens Bonde Chr. Boier inclusive, som sammen med Præsten havde Lodder i det omstridte Jordstykke, Bjerget, og lod dem adspørge, hvilken Taksation de vilde være bedst fornøjet med, og de erklærede alle, at de helst vilde have den første. Og da Præstens Agre som en „*Bonum Litis*“**) ligger imellem de andres Agre og falder over sammé røde Sandbanker som de andres, kan der rimeligvis ej heller være nogen Forskel paa Jordarten, der og med Spade blev prøvet og erfaret at være den samme. Taksationsmændene mente heller ikke at kunne tage særligt Hensyn til eller rette Taksationen efter Jordens Dyrkning, hvad og er rigtig.

Jeg gik derefter med Taksationsmændene og Kammerherre Berregaards Skriverkarl Monsr Hindrup til Præsten og fortalte ham det Hele og bad ham tale med Mændene derom. Han kom saa ogsaa ud til dem, men vilde saa ikke tale med dem uden under fire Øjne og én ad Gangen, og det vilde de ikke og gik bort. Jeg spurgte ham saa, om han vilde erklære sig tilfreds med Taksationen eller

---

*) Guds Aand.

**) Stridens Æble.

forlangte ny og dobbelt Taksation, men jeg kunde ikke formaa ham til at give Besked derom.

At jeg var vred, da jeg hin Aften, da Taksationen fandt Sted, kom tilbage fra „Bjerget“ til Præstholm, er sandt, men jeg gav det ikke til Kende paa den Maade, som Hr. Praëm anfører. Og forresten, dersom vi, Hr. Kammerherre Berregaard, Taksationsmændene og jeg, havde saadan som Hr. Pastoren „ladet os henrive af Hidsighed og bemestre af vore Affecter, kunde vi let have faaet hinanden ved *Ørene og spillet en Fisker-Kærlings Tragedie ved Gammel-Strand.*“

Fra denne „*Camp de bataille*“*) var det saa, at vi forføjede os hen til Præstens Eng ved Præstholm. Iøvrigt finder jeg det underligt, at Hr. Praëm ikke har Skelsten ved sin Eng, da der ellers let kan opstaa Uenighed, og ligesaa besynderligt er det, at Husmændene i 4—6 Aar har vovet at slaa Hø i Præstens Eng. Dette kunde maaske finde Sted under en anden Præst, der ikke brød sig om sine Jorder, „men næppe under en over sine Jorder og Rettigheder saa vigilant Mand som Hr. Praëm, som selve Byen har saa megen Frygt for“.

Da Præsten endelig skulde afgive Erklæring, (han mødte dog ikke i Tinget, som han havde sagt) gav han en saadan, der hverken var et Ja eller et Nej og ikke kunde antages, da den stred mod Loven. Og da alle de andre Lodsejere tillige erklærede sig tilfredse, tog Retten ikke i Betænkning ogsaa at afhjemle Taksationen.

Hvad angaar den Tiltale, som Hr. Praëm formener at have faaet af os, da tror jeg, at der hverken af Taksationsmændene eller af mig er begaaet noget ulovligt, men derimod er jeg sikker paa, at den høje Kommission vil finde, at vi er beføjede til, om det var Umagen værd, at tiltale Hr. Praëm „for hans ubesindige Forhold og for hans usandfærdige, ubevislige, fornærmende og ærerørige Beskyldninger“. Og endnu engang forlanger jeg Hr. Praëm tiltalt enten af sin Øvrighed eller af Rentekammeret, og at

---

*) Valplads.

han giver os i Protokollen en offentlig Æres Declaration, og at han for sin Frækhed og Ubesindighed bør at give til Sognets fattige en passende Mulkt.

Hr. Praëm er vittig og anfører, at en „*Spiritus Dei*“ var i den sidste Taksation over Bjerget, men en „*Spiritus Vine o. s. v.*“ i den første, men jeg er vis paa, at „alle med mig enstemmigen vil tilstaa, at Sognepræsten i Øsløs, Velærværdige Hr. Cay Praëms *Malice**) meget overgaar hans Vittighed, hvilken sidste dog er temmelig stor“.

Jeg har Rentekammerets Tilladelse til at fuldføre denne Forretning her i Øsløs, men jeg har saa meget andet Arbejde, der venter paa mig hjemme i mit eget Stift, og der er her meget at gøre og tænke paa ved at udkaste og forfatte Plan til en saa stor Hedes Udskiftning. Jeg kan derfor ikke længere finde mig i alle de Forhindringer, mig til stor Skade og Fortrød, som Præsten lægger i Vejen for mig og henstiller til den høje Kommission, at jeg faar Fred til at udføre mit Arbejde, og at der for den eller de genstridige bliver sat tilbørlige Grænser, indenfor hvilke de skulle holde sig; thi ellers kan der aldrig komme noget ud af Udskiftningen, der til sidst løber ud i intet.

Kølbygaard, den 4. Juli 1786.

Haahr.

* * *

De fire Taksationsmænd fra Tømmerby imødegaa i en Skrivelse af 5. Juli Pastor Praëms Beskyldninger angaaende Drikkeriet under Taksationen, og at de skulde have været paavirkede af Øl og Brændevin under deres Arbejde. „Vel er vi“, skriver de, „ikkun enfoldige og fattige Bønderfolk, men at lade os ufortjent beskæmme, dette tillader vor egen Ære og Velfærd os ikke, hvorfor vi paa det underdanigste og indstændigste beder saavel for vor egen som for vore Koners og Børns Skyld“, at Lodsejerne sammen med Hr. Landinspektøren maa faa Lejlighed til at vidne om, at vi intet ulovligt eller uretteligt har begaaet, samt

---

*) Ondskab el. Ildesindethed.

at vi ikke har været besværede af Drik, og at vi maa erkendes Erstatning og Oprejsning for den lidte Vanære.

Alle Lodsejerne, 40 i Tallet, blev altsaa afkrævet Forklaring, og de erklærede, at de aldrig havde set nogen af Taksationsmændene paa nogen Maade af Drik besværet, ej heller at de kunde beskyldes for under deres Forretning at have hensigtet til nogetsomhelst uretfærdigt. Denne Erklæring tiltraadtes af baade Landinspektøren og Kammerherre Berregaard.

Andens Steds i Protokollen ses det ogsaa, at de fire Taksationsmænd og deres Familier har haft adskillige urolige Timer for deres Forvirring hin 12. Juni, da de takserede Lodderne paa Bjerget to Gange. De prøver paa at retfærdiggøre sig, saa godt de kan, fordi de, da der af Kammerherre Berregaard blev krævet Ed af dem, gik tilbage til den første Taksation. De fortæller, at de første Gang havde takseret Jorden til alle de tilstedeværendes Tilfredshed, indtil Præsten kom og ved sin haarde Trussel om Helvede forskrækkede dem. „Saa maatte vi igen gaa tilbage til samme at taksere anden Gang, hvilket vi og gjorde, men formedelst den første Samtale, saavel som af Vraternes ulige Sammenvendelse, blev vi af begge disse Forvirringer saa tilsinds, at vi syntes, at Taksationerne var begge gode og rigtige. Men siden vi nu er paalagt at sige, hvilken der skal gælde, kan vi ikke andet sige, end den første, som af alle tilstedeværende Lodsejere blev bejaet, ogsaa maa være den rigtigste. Hvorpaa vi ydmygst beder alle vedkommende, at vi ej mere derved skal besværes, paa det vi, saavel som vore Koner og Børn, som elsker os meget, at ingen af samme derover skal *miste Helbred eller Forstand*, da vi i alle Dele af Taksationen har handlet efter vor Samvittigheds bedste Skønsomhed og Vidende uden Hensigt til nogens Fornærmelse“.

*

*

*

Derefter følger en skarp Tilrettevisning til Pastor Praëm fra den samlede Landvæsenskommission. En Del af denne Erklæring er rigtignok til Dels en Gentagelse af det, som

Kammerherre Berregaard og Inspektør Haahr allerede har fremdraget mod ham, men bør dog medtages her.

Kommissionen erindrer godt, hvorledes Præsten ved sidste Møde den 30. Juni paaberaabte sig sin store Glæde over Udskiftningen og ønskede den fremmet hurtigst muligt, men det viser sig dog, at han slet ikke har ment dette, men derimod ved alle sine Beskyldninger og Paastande har lagt sit rette Sindelag for Dagen.

Hr. Pastoren maa huske paa, at han ved Aasteds Møde den 7. Juni var enig med Kommissionen og samtlige Lods- ejere med Hensyn til de omstridte Skellinier, som mellem Øsløs og Vesløs blev lagt saaledes, at han fik sin Jord ubeskaaren; han husker nok, at dette blev af alle Lods- ejerne „kærligen afhjemlet og bestemt“!

Han vidste ogsaa godt, at Taksationsforretningen skulde afhjemles inden Retten den 24. Juni og har tillige selv tilstaaet Forretningen afhjemlet paa en vilkaarlig Maade, men da han ikke har forlangt ny Taksation med dobbelt Antal Taksationsmænd, saa ses det ikke, at den afhjemlede Forretning bør være nogen Forandring eller Anke under- kastet, men eragtes for billigt og retfærdigt, at den bør staa ved Magt, saavel for Præsten, der har været den eneste Modsiger, som for alle øvrige Lodsejere.

I Henseende til hans Paastand om, at der ingen Delingsplan til Hedens Udskiftning maatte bestemmes, førend der tillige blev lagt Plan for den øvrige Mark, da kan dette ikke forlanges, da der jo dog skal begyndes et Sted. Desuden havde Landinspektøren Plan til Hedens Udskiftning færdig ved sidste Møde, men blev paa Grund af Præstens Vidtløftighed forhindret i at fremlægge samme. Derfor bør Præstens Ophævelse ikke længere sinke Hedens Udskiftning, da Folk længes efter at komme til at grave Tørv og slaa Lyng i deres nye Skifter.

Pastor Praëms 3. Post indeholder lutter Brændevins- angivelser, og han søger at gøre Kommissionen mere til en Brændevins- end en Landvæsenskommission, og denne maa med Undseelse (paa Præstens Vegne) forbigaa dette og indstille til det høje Rentekammers nøjere Bedømmelse,

hvorledes Sognepræsten baade for dette og hans øvrige Forhold „rettelig efter Fortjeneste bør anses“.

Angaaende hans Erindring om Taksationsmændenes Forplejning behøves ingen Eragtning, da det er bevisligt, at intet desaaarsag er bleven æsket af Præsten eller dertil udbetalt.

Angaaende Engen til Esholm Skel, som Præsten nu vil tilegne sig, saa har han ikke kunnet fremkomme med tilstrækkelige Beviser eller Adkomster, da den af ham ved sidste Samling fremlagte Genpart eller Vidisse ikke maa reflekteres eller efter Loven anses gyldig nok til at vinde Ejendom efter. Desuden har alle de øvrige Lodsejere bevist, at baade han og andre har haft i Leje den Eng, som han nu bagefter vil foregive at skulle tilhøre sig eller Præstegaarden alene, saa det er alt for modsigende. Med Hensyn til „Trædejorden“ af Vesløgsgaards Hovedgaards Takst, som Præsten vil have ind under Øsløs Mark, saa anses dette Punkt for „usvarværdigt“, da det vil blive til Skade for Øsløs By og desuden ikke kan lade sig gøre uden Ejerens Tilladelse.

Hvad Betalingen for Taksationen angaar, da skal den udredes af samtlige Lodsejere, Præsten indbefattet, undtagen de forøgede Udgifter, som Præsten ved „sine udstuderede Ekstravagancer og utidige Erindringer har forvoldet og fremtidig maatte forvolde“; og Kommissionen henstiller til det høje Rentekammer, at han forpligtes til selv at udrede disse Udgifter, for i Fremtiden at forhindre ham i ved flere „Invasioner“ at forhindre Udskiftning.

Hans Angivelse af, at nogle af Lodsejerne har mere Jord end de med Rette kan tilkomme, er ikke værd at tage Hensyn til, da han intet ordentligt Bevis har ført derfor, heller ikke at han har Ret til noget af samme Jord, men det er altsammen af ham skriftlig forfattet og ligner fuldstændig ham selv og hans Hjertes Attraa.

Og endelig maa omtales Ombygningen af hans Agre paa Vesløs Mark, da blev der jo tilstaaet ham Vederlag ved Markskellet paa Øsløs Mark, men denne Magelægning skete med det Forbehold, at bemeldte Jord paa Vesløs

Mark var hans Præstegaards egen Jord. Men da det nu efter indhentet Udtog fra Landmaalingskontoret ses, at samme Jord ikke er Præstegaardens egen Jord, men tilhører et Præstegaarden tilhørende matrikuleret Sted i Vesløs By, saa agtes det høje Rentekammer forespurgt, om den skete Magelægning maa staa ved Magt eller ej, og hvad Straf Præsten bør have for urigtig Angivelse. Og hvis Præsten, han, som burde foregaa alle med Roligheds, Fredsomligheds og Lydigheds Eksempel, vedbliver sin Modstand, hvorledes han da for sin Adfærd fra først til sidst rettelig bør anses og eftertrykkelig bringes til Lydighed ved eksemplarisk Anseelse og Straf til behørig Advarsel for ligeindede Præster.

Pastor Praëm undlader denne Gang at svare paa alt det fremførte, men indskyder sig under sin høje Øvrighed.

* * *

Da denne skarpe Tilrettevisning var bleven oplæst, fremlagde Inspektøren Plan til Hedens Udskiftning.

Planen blev lydelig oplæst for alle tilstedeværende Lods- ejere, som erklærede sig tilfredse, ogsaa med den Andel Hede, som var tilstaaet Husmændene. Dog mente Præsten, at denne Andel, 3 Skp. Hartk. for hvert Hus, var alt for lidt, og at der burde tillægges dem noget mere, da de alle var i stor Fattigdom; Degnen Jahn og Selvejer Jens Vadum Smed støttede Præsten deri.

Derimod protesterede alle de øvrige dog meget energisk, da den foreslaaede Hedeandel til Husmændene udgjorde den 10. Part af hele Heden, saa der kunde paa ingen Maade være Tale om at tilstaa dem mere.

Da Præsten nu hører, at Jens Søndergaard i Søndergaard skal have hele Sønder Hede, protesterer han igen, skønt de andre erklærer sig tilfredse, men han vil dog ikke yderligere udtale sig, før Kommissionen har afsagt sin Kendelse desangaaende.

Landinspektør Haahr kunde slet ikke forstaa, at „det lidet Stykke Jord, Ormkærs Banke kaldet“, som ligger midt i Sønder Hede, kunde staa Præstens Hjærte nær, da det

dog baade er daarlig Jord og langt bortliggende. Hr. Pastoren kan meget let faa Hedejord udlagt anden Steds, f. Eks. ved Strandkær, som ligger ham ikke saa lidt nærmere end Ormkærs Banke, og det vilde være baade ham og hans Præstegaard langt tjenligere. Sønder Hede burde absolut tilfalde Søndergaard, selv om der er en Del Misundelse til Stede baade hos Præsten og hos enkelte af Byens søndre Beboere.

Men Præsten vil dog ikke give Afkald.

Kammerherren henstiller saa indtrængende, om han dog ikke vil magelægge denne lille Hedelod, Ormkærs Banke, og tage Vederlag derfor i Mark- eller Agerjord enten i Bugsig eller anden Steds, hvorved han kan gøre fordelagtigt Bytte.

Efter nogen Betænkning svarer Pastor Praëm, at han, for at faa en hastig Ende paa alt dette, hans Sognefolk til Gavn, vil tage mod dette Tilbud, naar Kommissionen saa kan enes om at tilstaa ham det lille Stykke Jord paa Præstholt til gl. Esholt Skel. Rigtignok vil det være til Skade for ham, men han indgaar dog derpaa, ene og alene for at alt kan komme til en god og fredfuld Forening.

Kommissionen foreslog i den Anledning for paa mindeligste Maade at komme til en Afslutning at ville tilstaa Præsten den ham „forhen tiltænkte og tildelte Part af Hinsels Kær ved Præstholt fra Skellinien paa Kortet, mellem Bisgaards Andel af samme og nær efter til Vesløggaards Markskel for Enden af Kæret og indtil Esholt Skel paa nordre Side“, mod at han giver Vederlag derfor efter Maal og Taksation, alt paa to Skp. Land nær, for hvilke to Skp. Land han altsaa intet Vederlag giver.

Dog altsammen paa det Vilkaar, at han saa magelægger fra Præstegaarden Ormkærs Banke i Sønder Hede, som tilfalder Søndergaard, imod igen for denne Lod at tage Vederlag i Agrene ved Linds Vej, som ligger ved Faldet Vesløs Mark kaldet, hvorudi han forhen er tilstaaet Vederlag for de 12 Agre paa Vesløs Mark. Og saavidt som disse Agre ved Linds Vej ej kan tilstrække til Vederlag for Ormkærs Banke foreslaas, at han faar den manglende Del

i Jorden Sønder Frimør kaldet, hvorved han faar sin Jord paa dette Sted samlet i ét Stykke.

Og foreslaar Kommissionen endvidere, at naar Hr. Pastor Praëm vil antage dette Tilbud, og de andre Lodsejere vil bifalde det, om saa ikke alle hidtil opkomne Stridigheder maatte være „mortificerede til alle Sider, paa det at alting herefter i desto større Kærlighed og god Forstaaelse kan afgaa, og Tingene samt Udskiftningen nyde des hastiger Ende til alle paagældendes sande Fordel og Nytte“.

Med dette Forslag erklærede Pastor Praëm sig endelig paa egne samt hans Præstegaards Vegne tilfreds, ligesom ogsaa baade Kammerherre Berregaard og alle de øvrige Lodsejere bifaldt det og erklærede sig villige til i alle Dele at efterkomme samme „uden nogen Despyte, da alting dermed skulde i Mindelighed være fuldkommen afgjort og kærligen bilagt til alle Sider, og alt fornærmeligt denne Sag vedrørende aldeles dødt og magtesløst“.

Bønderne bad derefter Landinspektør Haahr om at komme igen og befordre Markjorden udskiftet først i Septbr. Md., for at de ikke skulde forsinkes i deres „Michaelis Markarbejde“. Dette lovede han mod til Vederlag at faa udbetalt 58 Rdl. for den Tid, han ved denne Udskiftning havde været opholdt samt yde ham Betaling for Hedens Udskiftning. Dette gik Lodsejerne ind paa, og det næste Aasteds Møde bestemtes til kommende 11 Septbr. Kl. 10.

Da nu saaledes alle Tvistigheder i Mindelighed venligen var bilagte, ansaa Kommissionen det ikke for nødvendigt at indhente nogen Resolution desangaaende fra det kongelige Rentekammer, og den „glædede sig inderlig over ej alene at have efter muligst Flid og Bestræbelse bidraget det fornødne hertil, men endog til sammes Opnaaelse at have fundet baade Bifald og Lykke og forglemte derfor ej heller baade at takke Gud og tillige at ønske al Lykke og Vel-signelse til al videre Foretagende i denne Sag, saa at alt, som det nu tilsidst mod al Forventning er begyndt, maa fortsættes og endeligen fuldføres udi forønsket Flid og Kærlighed samt til alle paagældendes sande Glæde og Fordel“.

Saa blev Protokollen underskrevet af alle tilstedeværende — ogsaa af Præsten.

Alt ender saaledes i god Samdrægtighed, og skønt Udskiftningen ikke helt er tilendebragt, saa er dog Stridighederne til Dels forbi. Vel forekommer der lidt Uenighed mellem Husmændene og Gaardmændene i Byen om Markdigernes Vedligeholdelse samt mellem Kommissionen og en enkelt genstridig, men Pastor Praëm er ikke mere indviklet i noget af dette.

Det er øjensynligt, at Inspektørens og den samlede Kommissions bestemte og skarpe Optræden med Trussel om at klage over ham til Rentekammeret har bevæget ham til at bøje sig og til i Fremtiden at passe nok saa godt baade paa sin Mund og sin Pen i denne Sag. Mulig har han dog haft Ret paa enkelte Punkter; det er jo da ikke helt utænkeligt, at en eller anden af de Øsløs Mænd af hans Menighed har nippet vel rigeligt til Anders Bisgaards gode, danske Brændevin i de varme Dage, da Taksationen fandt Sted, men det er at gaa for vidt derfra at fremkomme med Paastand om, at selve Taksationen skete under Paa-virkning af Spiritus.

Men han er en Mand, der baade forstaar at tale og skrive for sig, og man mærker ogsaa gennem denne Strid, at han hersker med Magt og Myndighed i sit Sogn.

Ved Udarbejdelsen af foranstaaende Arbejde er hovedsagelig benyttet en Landvæsenskommissionsprotokol over Udskiftningen af Øsløs Bys Jorder i 1786; denne udførlige Protokol fandtes i Vesløsgaards Godsarchiv og blev af Ejeren, Hr. Godsejer C. Nørsgaard, velvilligst overladt mig til Gennemsyn.

Desuden er benyttet følgende Kilder:

Wiberg: Alm. dansk Præstehistorie. Jørgen Lundby: Hernhutismen i Danmark. Severin Kær: Fra Stavnsbaandets Dage.

N. S.

Om de gamle Degne

samt om Folkeskolens Udvikling og Vilkaar i det 18. Aarhundrede.

Af *Severin Christensen*, Skjoldborg.

II. Hillerslev Herred.

6. HUNDSTRUP-ØSTERILD.

Da den ældste Kirkebog her først begynder 1720, kan man ikke ad denne Vej faa nogen Oplysning om de ældste Degne. Præstegaarden i dette Pastorat ligger i Hundstrup, men Degnen har boet i Østerild, og den gamle Degnebolig har ligget ved Østerild Kirke.

1637 nævnes en Løbedegn ved Navn *Chr. Madsøn*. Han var dengang 20 Aar gl. og Discipel i Thisted Latin-skole. Muligvis er det ham, som 1641 under Navnet Christianus Matthiæ blev Student fra Thisted Skole; men det kan jo ogsaa have været en anden Discipel, da det latinske Navn nærmest betyder Christian Mathiesen.

Sædedegnene:

1. *Thommas Lauridtøn*. Degn i H.-Ø. 1688—1709.

Denne Degn aflagde Embedsed hos Biskoppen 1688 og indsendte den befalede Beretning om Degne-embedets Indtægt og Udgift i 1690. Thommas Lauridtøn nævnes i en Sag, som han havde med Præsten Sengeløs i Hjardemaal angaaende Tienden af to øde Gaarde i Østerild Sogn. Under Sagen blev det imidlertid oplyst, at Præsten havde kgl. Brev af 17. Maj 1679 paa begge Gaardene, hvorefter Degnen tabte Sagen. I Dommen hedder det, at „Præsten maa nyde Indtægten af Gaardene til sin Præstegaard fri for al Skat og Ugift, og da bør Hr. Peder Sengeløs være

fri for Degnen Th. Lauridtzøns Tiltale i alle Maader, og Degnen ingen Rettighed haver eller nogen Tiende at fordre, med mindre Præsten af egen Høflighed ham med noget vil betænke“.

1709 døde Degnens Hustru, *Helvig Pedersdatter*, og kort Tid efter afgik Degnen ved Døden, begge sandsynligvis i en yngre Alder, thi deres 10 efterladte Børn var alle umyndige. Ved Skiftet fik hver af de 6 Drengbørn 34 Rdl. 4 Mk. $4\frac{7}{8}$ Sk. i Arv efter Forældrene, og hver af Pigerne fik halv saa meget. Den ældste Søn, *Laurits*, var 18 Aar ved Forældrenes Død 1709. En Datter, *Margrete*, var 16 Aar, og en anden Datter, *Ane Marie*, var 14 Aar. *Peder* var 12 Aar, *Jens* 10 Aar, *Niels* 9 Aar, *Johanne* 7 Aar, *Knud* 6 Aar, *Christen* 4 Aar og *Mette Helvig* kun 1 Aar. Børnene blev anbragt i Pleje hos de omboende Præster og Degne. Jens skulde lære Skrædderhaandværket, Ane Marie kom til Degnen Eliassen i Øsløs og det mindste Barn til Præsten Øeland i Hundstrup.

2. *Petrus Fransii Winther*. Degn i Østerild 1709—12 og byttede saa Embede med Degnen Jens Lauritsen i Hillerslev (se om Degnene i Hillerslev-Kaastrup, Degn Nr. 3. Aarbog 1912, pag. 33).
3. *Jens Lauritsen* (Hundborg). Degn i Hillerslev 1699—1712, i Østerild 1712—26. Her faar Jens Lauritsen sikkert Fred og Hvile efter den lange Kamp med den stridslystne Præst i Hillerslev. Præsten i Hundstrup—Østerild var jo hans Svigerfader (se Aarbog 1912, pag. 31). I Aarbog 1910, pag. 59, findes anført den Formodning, at de unge Degne, som hed Lauritsen og som aflagde Ed hos Biskoppen 1688, var Brødre og stammede fra Hundborg, men paa Grund af, at Hundborg Sogns ældste Kirkebog ikke naar saa langt tilbage i Tiden, mente jeg, at dette Forhold vilde ikke kunne opklares. Imidlertid fandt jeg et Skifte paa Landsarkivet i Viborg sidste Sommer, og af dette Skifte

fremgaar det, at min Formodning i det væsentligste er rigtig.

Degnene *Jens Lauritsen* af Østerild, *Mads Lauritsen* i Hundborg, *Michel Lauritsen* i Skjoldborg, samt en Degn i Skyum ved Navn *Niels Lauritsen* er alle Brødre og Sønner af Præsten *Laurits Madsen Skive* og Hustru *Gjertrud Michelsdatter* af Hundborg (se Wibergs Præstehistorie I pag. 693). En femte Søn af dette Ægtepar hed Jacob Lauritsen og boede paa Annexpræstegaarden i Jannerup. Præsten døde 1676, og hans Hustru, Gjertrud Michelsdatter, henlevede sine sidste Dage hos Sønnen i Jannerup Annexgaard. Her døde hun 1716. Ved Skiftet efter hende oplystes det, at hun paa flere Maader havde understøttet sine Børn og Børnebørn og givet dem Gaver. Mads Lauritsen i Hundborg havde en Søn, som var Studios og som havde faaet 30 Rdl. samt en Fjerdedel af en Sølvkande, der ialt kunde være 20 Rdl. værd. (Denne Studios var sandsynligvis den senere Degn i Nors, Lars Madsen Hundborg; se Aarbog 1912, pag. 22). Mads Lauritsens to mindste Døtre havde faaet 18 Alen Hørlærred, a Alen 10 Sk.

Michel Lauritsen i Skjoldborg havde intet faaet, men hans ældste Datter, Anne Michelsdatter, som havde været hos hendes Bedstemoder i 20 Aar, fik en gl. sort Klædeskjole, af Værdi 1 Rdl.

Jens Lauritsen i Østerild havde faaet Hjælp af Moderen til at holde sine tre Sønner i Thisted Latinskole. Disse tre Sønner skal endvidere have de tre Dele af den omtalte Sølvkande til Skolehjælp.

Jacob Lauritsen i Jannerup Annexpræstegaard havde faaet en Sølvske til 9 Mk.

Som allerede nævnt havde Jens Lauritsen tre Sønner, *Laurits*, *Ole* og *Christian*. (Se Aarbog 1912, pag. 31). Jeg har nu faaet oplyst, at *Laurits* var den ældste og var født 1702. Han blev Student 1724 fra Thisted Skole under Navnet *Laurentius Schiwe* og aflagde Embedsed som Degn i Thisted 1740. *Laurentius Schiwe* er opkaldt efter sin Bedstefader, Præsten i Hundborg,

og han døde ikke som ung. (Denne Fejl i Aarbog 1912, pag. 31, bedes bemærket.) Degnen Jens Lauritsen endte sine Dage ved et Ulykkestilfælde. I Kirkebogen læses, at „den 20. April 1726 blev Sogndegnen for Hundstrup-Østerild Menigheder begravet i sin Alders 53. Aar. Han druknede i et Leje ved Haldager Vejle (mellem Gjøl og Ryaas Udløb, Vadum Sogn), da han havde medført sine tvende Sønner Laurits og Ole til Aalborg til at befordre deres Rejse til København. Man slutter, der er kommen Daansel over ham paa Vejen, hvor da Hesten har søgt for tidlig Landet, væltet Vognen i Aaen og over svømmede, thi han blev opdraget med en Vaad, men hans Øjne og Mund var aldeles sammenlukte, at ikke en Draabe Vand var kommen i ham“. Saavidt Kirkebogen. Skiftet efter ham, begyndt den 10. Maj 1726, sluttet den 15. Maj 1727, findes i Aalborg Bispearkiv. Af hans Børn nævnes ved denne Lejlighed kun Ole Jensøn, Degn i Hundstrup-Østerild.

Hustruen Mette Sophie Agerholm blev begravet paa Østerild Kirkegaard den 29. Juni 1739, 63 Aar gl.

4. *Ole Jensen Hillerslev*. Sogndegn 1726–36. Han var Søn af forannævnte Jens Lauritsen og Hustru Mette Sophie Agerholm, født i Hillerslev 1704. Student fra Thisted Skole 1724. I Universitetets Matrikel findes han anført under Navnet Olaus Hillersleviensis. Efter Faderens bratte Død 1726 maatte han holde op med sine Studier i København. Han rejste saa hjem og blev Degn i Hundstrup-Østerild. I Ægteskab med *Maren Andersdatter* eller *Jakobsdatter* (hendes Navn staar anført paa begge Maader; muligvis har hun ogsaa haft Efternavnet *Thorup*) havde han tre Sønner, hvoraf den ældste hed *Jens* og blev begravet 1728. 1729 nævnes en Søn, som ogsaa hed *Jens*, og 1731 en Søn ved Navn *Christopher Jakob*.

„Degnen døde den 1. April 1736 ad Aften“, staar der i den gamle Kirkebog. Det var just, da Menig-

heden i Østerild gik til Aftensang, tog den ganske Ungdom med stor Graad Afsked med ham; thi de agtede ham som deres flittige Lærer. Han blev begravet i Østerild Kirke straks indenfor Kirkedøren i sin Alders 32. Aar“.

Ved Skiftet efter ham kaldes hans Hustru Maren Jakobsdatter. Den ældste Søn, *Jens Olesen*, 7 Aar gl., fik den afdødes ældste Broder, Sign. Lars Schive af Thisted, til Formynder, og det yngste Barn Christopher Jacob, der var 5 Aar gl., fik den salig Mands yngste Broder, Chr. Jensen Agerholm, til Formynder.

Lars Schive, der senere blev Degn i Thisted, var ved denne Tid Hører ved Thisted Skole.

5. *Mogens Madsen Vogelius*. Degn 1736—50. Denne Degn var Søn af Præsten Mads Mogensen Vogelius i Hjardemaal (se Wibergs Præstehistorie I, pag. 621). Da hans Navn ikke findes i Edsbogen, har han muligvis aflagt Ed som Degn i et andet Stift. Jeg har derimod fundet to Indberetninger om ham, en fra 1739 og en anden fra 1742. Indberetningen fra 1739 fortæller os, at „Degnen Mogens Vogelius er en skikkelig Mand, har været mange Aar Skoleholder ved Dronninglunde Skoler og er endnu bekvem til det samme“. 1742 er det Provst Rudbeck Humble, der skriver følgende om ham: „Degnen Mogens Vogelius mener Gud det vel, og jeg med ham er fornøjet, er tillige Skoleholder“.

Ved sin Ankomst til Hundstrup-Østerild var han gift med *Charlotte Augusta Christensdatter Sandhøj*, der 1723 var bleven Enke efter Præsten Hans Gertsen Mumme i Skjæve (se Wibergs Præstehistorie III, pag. 101). Med hende havde Degnen tre Sønner: *Hans Mumme*, *Mads* og *Lorentz*. 1742 fik disse tre Børn Arv efter deres Halvbroder, Christian Mumme, der var Søn af den før omtalte Præst Hans Gertsen Mumme. Christian Mumme var Student og døde i Grønsund Færggaard paa Møen. Mogens Vogelius's første Hustru, Charlotte Sandhøj, døde 1738 og blev begravet den

27. Oktober paa Østerild Kirkegaard, 43 Aar gl. Efter hendes Død giftede Degnen sig med *Else Margrete Nielsdatter Juul*. I dette Ægteskab fødtes 1741 en Søn ved Navn *Niels Christian*. Hun døde ogsaa snart. Kun 42 Aar gl. blev hun begravet den 3. Juli 1743. Den 13. December 1743 giftede Degnen sig tredie Gang med *Maren Andersdatter*, ogsaa kaldet Maren Jakobsdatter Thorup. Hun var Enke efter den foregaaende Degn Ole Jensen Hillerslev. Degnen Vogelius døde den 3. Juli 1750 og blev begravet paa Østerild Kirkegaard, 49 Aar gl.

6. *Peder Agerholm*. Degn 1750—75. I en Alder af 19 Aar blev han 1736 Student fra Aalborg Skole og aflagde Embedsed som Degn for Hundstrup-Østerild 1750. Straks efter sin Ankomst til Østerild blev han gift med Ole Jensen Hillerslevs og Mogens Vogelius's Enke *Maren Andersdatter* eller *Jacobsdatter Thorup*. Det er tredie Gang, hun vover sig ind i det ægteskabelige Farvand, skønt hun nu er 46 Aar gl. Hun levede til 1760 og blev begravet i Østerild den 23. December, 56 Aar gl. Efter hendes Død giftede Agerholm sig den 2. Juni 1761 med Jomfru *Magdalene Katrine Wagaard* Hundstrup Præstegaard. Forloverne var Hr. M. Langballe i Hjørdemaal og Monseur Peder Wagaard paa Ullerupgaard. Hun var Datter af Præsten Mathias Wagaard i Vive og hørte til den berømte Wagaardske Slægt (se Jydske Saml. 3. Række II 428). 1762 fødtes en Datter, *Gedsche Marie*, 1765 en Søn, *Peder*, 1767 en Datter, *Margrete*, død 6 Uger 5 Dage gl., 1770 en Søn, *Mathias Christian*, død 8 Maaneder gl., 1771 en Søn, *Mathias Christian* og 1774 en Søn *Røel*. 1775, den 31. Oktober, døde Sogndegnen Sr. Peder Agerholm, som havde været Degn paa 26. Aar og var 58 Aar gl. Han blev begravet den 9. November.

Ved Skiftet efter ham nægtede hans Broder Sr. Jonas Agerholm til Rosborggaard (ved Viborg) at være Formynder for Børnene. Den afdødes Svoger, Sr. Mads

Yde fra Sallingsund (se Aarbog 1910, pag. 62) blev da Lavvæрге for Enken og Formynder for de to ældste Børn. Rær Sogndegn, Peder Hald, paatog sig Formynderskabet for Mathias, og Provsten Niels Raae for Roël.

7. *Niels Christiansen Holm*. Degn efter Agerholms Død og aflagde Embedsed 1776. Han var gift med *Bodil Marie Øster*, og med hende havde han følgende Børn: 1781 fødtes en Søn *Christen Øster*, 1783 en anden Søn *Christian* og 1784 en Datter *Karen Kirstine*. Af disse Børn nævnes ved Skiftet efter Degnen kun Sønnen *Christian*, samt en Person ved Navn *Peder Smith Holm*, som var død i Randers, men om denne sidste var Degnens Søn eller hans Broder, fremgaar ikke helt tydeligt af Skiftebrevet. Degnen *Holm* blev en gammel Mand. Han døde den 18. Juli 1831, 89½ Aar gl. Hans Hustru, der var nogle Aar yngre, overlevede ham i to Aar og døde den 19. December 1833, 82 Aar gl.
- Holm var den sidste Degn i Hundstrup-Østerild.

Skoleholdere:

Chr. Bøjsen, Østerild, nævnes 1728 og 1737.

Christopher Christensen nævnes 1742, betegnes som skikkelig.

Søren Larsen Brønderslev begyndte i sit 13. Aar at holde Skole og continuerede dermed, dels i Norge og dels i Danmark, indtil faa Dage før sin Død. Skolen i Østerild forestod han noget over 20 Aar; død 26. Marts 1796. Hans Hustru, *Maren Christoffersdatter*, blev begravet den 31. Maj 1794, næsten 69 Aar gl.

7. HJARDEMAAL.

Sædedegne:

1. *Peder Jensen Bisgaard*. Degn fra 1688—1736. I Aaret 1691 indgik han Ægteskab med *Karen Christensdatter*.

1692 havde de en Søn, *Christen*, og 1697 blev en Datter, *Helle*, hjemmedøbt. Da hans første Hustru døde 1711, 58 Aar gl., giftede han sig anden Gang 1713 med *Maren Christensdatter*, som levede til 1724. Hun blev begravet den 10. Februar, 52 Aar gl. 1728 omtales Degnen som gammel og skrøbelig, saa at han ikke duer til Skolehold. Peder Degn døde 1736 og blev jordet den 20. September i sin Alders 87. Aar.

2. *Christen Olesen Holst*. Degn 1736—87. Han var Søn af Ole Holst, der er nævnt som Fadder ved en Barne-daab, men iøvrigt findes der ingen Oplysning om, hvor denne Mand hørte hjemme. Degnen Chr. Holst var Student fra Nykjøbing Skole 1731. Hans Hustru hed *Wolborg Petersdatter Østergaard*. Med hende havde han en Søn, *Ole*, der blev døbt 1737, 5. Søndag efter Trinitatis.

Provsten Rudbeck Humble kalder Chr. Olesen Holst en god Degn og Skoleholder.

Den 11. Februar 1784 holdt Præsten i Hundstrup Ligprædiken over Degnen Sr. Christen Holsts ærværdige, salige Hustru, Madame Wolborg Pedersdatter Østergaard, 85 Aar gl. I Kirkebogen har Præsten givet hende et smukt Eftermæle. Der staar skrevet: „I al sin Tid frygtede den gamle Kristinde sin Gud. Hun var omhyggelig for sit Hus, kærlig mod sin Mand, venlig og god mod sit Barn, Børnebørn og sine kære paarørende; hun var øm og medlidende over den fattige. Den 2. Februar noget over Middag gik hun med fuld Sjælekraft ved sin Udgang af Verden ind til en fuldkommen Saligheds Evighed hos Gud“. Tre Aar efter, den 29. April 1787, døde Degnen, 76 Aar gl., efter at have været Degn i 50 Aar.

3. *Niels Justesen Rye* eller *Tryde*. Degn 1787—92. Om denne Degn har jeg fundet meget lidt. Endogsaa hans Navn er usikkert. I Edsbogen, hvor han selv har indført sit Navn, staar Rye, men Præsten har skrevet Tryde

i Kirkebogen saavel ved Degnens som ved hans Kones Dødsfald. Degnen døde 1792 og blev begravet den 8. Januar, 65 Aar gl. Hans Hustru, *Inger*, døde den 28. Juni 1811, 80 Aar gl. Hun blev begravet den 3. Juli. Maaske vil det lykkes i Fremtiden at finde noget mere om denne Degn.

4. *Clemen Christensen Østerild*. Degn 1792—1814, siden Lærer og Kirkesanger i Hjørdemaal i flere Aar. Han var født 1766, uvist hvor. Hans Hustru hed *Maren Nielsdatter*. Samme Aar, som han blev Degn i Hjørdemaal, fik de en Datter, *Kirstine Clemensdatter*, men hun blev født, før han overtog dette Embede. Ved Degnens Død betegnes hun som hans eneste Arving. Kirstine Clemensdatter blev gift den 16. Maj 1824 med Gaardmand Christen Christophersen af Klastrup. I Aaret 1800 hedder det i en Indberetning om Degnen, at han var ej ubekvem, men ikke Seminarist. Efter 1814 var han i en Aarrække Lærer og Kirkesanger i Hjørdemaal, dog muligvis kun til 1818, da *Peder Nielstrup* dette Aar blev Lærer i Hjørdemaal. Degnen Østerild døde den 18. August 1838, 74 Aar gl. og benævnes da som Boelsmand, hvorfor man maa antage, at han har været Landmand, efter at han var bleven afskediget som Degn og Lærer. Han Enke blev ogsaa 74 Aar gl., og hun døde i Hjørdemaal den 1. August 1847.

8. RÆR-HANSTED og VIGSØ.

Sædedegnene:

1. *Chr. Madsen Schønning*. Degn 1680—88. Det eneste, man ved om denne Degn, er, at han aflagde Embedsed hos Biskoppen i Aalborg 1680. Hans Haandskrift er næsten ulæselig.
2. *Peder Danielsen*. Degn 1688—90. Han aflagde Embedsed hos Biskoppen 1688, men allerede 1690 er han

død eller bortflyttet. Der er en Lacune i Kirkebogen fra 1684—91.

3. *Byrge Sørensen Thorup*. Degn 1690—96. Hans latinske Navn, Byrgius Severini Torupius, staar indført i Universitetets Matrikel for Aaret 1653. Han var dette Aar bleven Student fra Viborg Skole.

Ifølge en Indberetning, som han selv har afgivet om Degneembedets Indtægter og Udgifter, blev han beskikket til at være Degn for Rær-Hansted-Vigsø Sogne den 28. Maj 1690. Han døde den 4. Juni 1696, 67 Aar gl. Da der dette Aar forefaldt et stort Antal Dødsfald i Sognene, har der sandsynligvis raset en Smitsot, hvoraf Degnen maaske ogsaa er død.

4. *Laurentius Wæborg*. Degn 1696. Student i København 1688. Baccalaur 1690. Biskop Bircherod omtaler denne Degn i sin Dagbog. Den 11. Oktober 1696 skriver Biskoppen: „Ved Degnen af Reer, Lafridtz Væbo, som overrejste til København, skrev jeg til Episcopum Selandiæ Dr. Bornemann“. Man maa antage, at Degnen har rejst til København for at fuldende sine theologiske Studier, men hans Navn findes ikke i Wibergs Præsterække. Han er sandsynligvis ikke bleven Præst.

5. *Ewert Olesen*. Degn 1697—1758. Det er en lang Tid, denne Degn sad i Embede, men i de sidste Aar, han levede, holdt han ogsaa Hjælper.

1697 underskrev han sin Embedsed som Degn i Rær; hans Skrift er paa dette Tidspunkt meget utydelig og usikker. Senere har han paa forskellige Indberetninger stavet sit Navn som „Eduart Ollesen“. Første Gang gift med *Karen Hartvig*, og med hende havde han en Søn, *Jørgen*, der døde 1698, 1 Aar 6 Uger gl. 1704 nævnes Degnen, Hustru og et *Barn* i et Brev til danske Cancelli.

Hvornaar Degnens første Hustru er død, vides ikke, men if. Kirkebogen blev han 1730 viet til *Marie Christensdatter Kortebeck*.

De faa Indberetninger, som jeg har fundet om Ewert Olesen, er kun lidet indholdsrige og meget kortfattede. 1737 skriver Provsten Rudbech Humble, at Degnen i Rær „er gammel og ikke vel seendes“, men 1742 skriver samme Provst, at „Ewert Olesen stræber i sin Alderdom og er ikke uduelig“. Præsten i Rær giver ogsaa Degnen et godt Skudsmaal. Han skriver 1739, at „min Degn Ewert Olesen haver paa 42 Aars Tid betjent sit Degneembede upaaklageligt“. Men er der Stilhed om Degnens Navn, gaar der formelig Gny af den Kamp, som Sognepræsten Jens Pedersen Poulstrup i Rær førte med Biskop Bircherod i Aalborg. Biskoppen var i høj Grad utilfreds med Præsten og truede ham tilsidst i Menighedens Paahør med Afskedigelse, men den bitre Strid fik en brat Ende, thi saavel Biskoppen som Præsten døde begge i Aaret 1708 (se Bircherods Dagbog). 1704 var der ifl. den gejstlige Justitsprotokol Sag mellem Præsten Jens Pedersen Poulstrup i Rær og en Mand, som hed Hans Nielsen Vendesløf, boende i Hessedal. Vendesløf klagede over, at han ved en Altergang havde faaet fordærvet Altervin. I denne Sag optræder Degnen Ewert Olesen som Vidne. Hans Vidnesbyrd gik ud paa, at Vinen den nævnte Dag var noget skimlet og stank raaddenagtig, men han smagte den ikke. Enden paa Striden blev, at begge Parter skulde møde i Kirken og bede hinanden om Forladelse. Ewert Olesen døde den 16. Maj 1758, 84 Aar 8 Mdr. 2 Dage gl., efter at have været Degn i 61 Aar.

(*Bendix Hammer*). Vicedegn i Rær 1747—55. Han var født 1719 og blev Student 1739 fra Aalborg Skole. 1748 blev han gift med Mademoselle *Anna Christiane Sandholt* fra Aalborg. Ved denne Lejlighed benævnes Hammer som theologisk Studiosus. En Datter, *Kirsten*, døde 1749. *Anna Christiane Sandholt* døde den 13. April 1754, og fire Maaneder efter, den 20. August, trolovedes Monseur Bendix Hammer og Jomfru *Kirsten Pedersdatter Skibsted*. 1755 blev Hammer virkelig Degn

i Dragstrup-Skallerup paa Mors. Det synes, som om han har haft stor Lyst til at flytte, thi 1762 blev han Degn i Kollerup-Skræm, 1774 i Aggersborg og 1790 kom han til Hirtsholmen, hvor han døde den 11. Oktober 1794, 75 Aar gl.

6. *Peder Hald*. (Vicedegn 1756—58). Degn 1758—1811. Hald aflagde Embedsed 1756 som Vicedegn for den gamle Ewert Olesen. Ved dennes Død 1758 blev Hald virkelig Degn i Rær, Hansted og Vigsø og besad Embedet indtil sin Død, der indtraf i Aaret 1811. I Kirkebogen læser man, at den 25. Marts 1811 begravedes velædle Hr. Peder Hald, Degn og Skoleholder her i 55 Aar, 78½ Aar gl. Han var gift med *Margrete Othilie Myhrmann*, som døde 1812 og blev begravet den 8. Juni, 84 Aar gl. Ægteskabet var barnløst, og ved Skiftet, der blev sluttet den 27. December 1814, nævnes Degnens Brødre: Anders, Jacob, Hans og Laurits, samt Søsteren Appelone Hald som Arvinger efter Degnen. Hustruen kunde der slet ikke findes Arvinger til, hvorfor Arven efter hende blev indbetalt i den kongelige Kasse.

7. *Niels Krog*. Degn 1811—13. Om denne Degn vides ikke ret meget. Han var født 1769, uvist hvor. Maaske har han været Degn i Hvidbjerg og Ejerslev paa Mors. Niels Krog døde i Rær og blev begravet den 15. Februar 1813, kun 44 Aar gl.

Kirker i Thy.

Ved Edv. E.

Efter Krigen 1625—29, nedsattes en Kommission, — Jens Juul, Otto Skeel og Mogens Kaas — som skulde undersøge Kirkernes Tilstand. Til denne Kommission indgik Klager fra forskellige Sogne i Thy. Disse Klager findes i Rigsarkivet, og de giver et troværdigt Billede af den „kirkelige“ Elendighed. Vi gengiver her et Par af dem i den Tro, at de vil kunne interessere Aarbogens Læsere.

I Klagen fra *Hillerslev* Sogn hedder det: „— — — Voris Kircke er gandsche meget bygfældig*) baade uden till paa Taarnmuren for Kalch och steen, och ellers paa teckning for bly'e paa begge sider aff taarnet. Saa och inden udj fattis Messehagel som er bortstollen**), och paa Alterit er Tafflen saa møgit gamel, at den er gandsche slem tilsiuene***). Item fattis meget paa predickestolen saa och liusstager, och aff Kirchebøger fattis den danske høyløfflige Koning Friderichis Bibel, Lutheri postilla, Alterbog och gradual¹⁾. Dertill met er Klocken sprucken, saa den iche Kand hørís offuer sognet, enthen naar der skal ringes fredzens Klocke, eller naar der i andre tider skal ringes. Huilcken forsckrⁿ Mangel och bræck skeer af den Aarsage att Mariagers Closter, som haffuer *jus patronatiis*²⁾ till Kirchen optager ald hendis Korntienden Aarligen. Bedendis derfaare Underdanigst for Guds Ords och naffuens æris skyld att Eders Velb. høyviished vilde gonstelige tage den fattige Kirchis Lejlighed i god betenchelse, saa

*) brøstfældig.

**) stjaalet (af Fjenden).

***) tilsyne.

1) Messebog.

2) Ret til Kirkens Tiende og andre Indtægter, mod Forpligtelse af at vedligeholde den.

den maatte beholde sin aarlige tiende, som andre Kircher her i Landet — — —“.

Andragendet er skrevet af Præsten Oluf Nielsen (Julbye) og ved Siden af hans Navn har tolv Hillerslev Bønder sat deres Segl.

Fra *Kaastrup* Sogn kommer der ogsaa „fattige Sognemænd“ med deres Klage. De forklarer, at det er ikke „alleniste uden till paa Muer och tækning“ deres Kirke mangler noget, men ogsaa inderst „nest prædickestoel, Schammeler, Messekleder tafflen paa Alterit, aff huilcke der intet duer. Och desforuden bleff Klocken sønderslagen aff Soldaterne i Fiendernis tid, och — — er øde, Vinduer alle borte, Kirckedøren i sønder, og Lofftet affbrudt i Fiendernis tid, saa att den arme Kircke icke længer Kand bliffue ved macht, och dersom den ikke fanger nogen hielp i tilstondis Sommer, da er befryctendis adt den nedfalder Udj til Kommendis Vinter eller førre — —“. De beder derfor deres „christelige høye Øfrighed ville naadigst forordne“, at den faar Hjælp „och den siden Aarligen Kand beholde sin tiende. Thi Aarsagen till same Voris Kirches brøstfeldighed er, adt Mariagers Closter som haffuer *jus patronatiis* dertill, och optager ald hindis Korntiend, icke haffuer ladet bygge eller støye (?) paa den fattige Kirche i Mange Aar“.

Dersom den høje Øvrighed nu vil tage deres fattige Kirkes „ynkelig Lejlighed och armod i god Betenchelis“, saa vil den „Almechtige gode Gud“ det „visseligen igien beløne“.

Klagen er underskrevet af otte Sognemænd fra Kaastrup ved deres Vokssegel. Det var jo som oftest den Tids Maade at underskrive paa. Skrivefærdigheden var jo ikke stor mellem det menige Folk. Klagen er skrevet og medunderskrevet af Præsten Olluf Nielsen (Præst i Hillerslev og Kaastrup 1624—60) „Thiener udj Gudtz ord thil Hillersleff och Kastrup Kirche“.

Klagen er yderligere vedlagt et Tingsvidne fra Hillerslev Herredsting, hvor en Del Bønder fra Egnen „vant*) for

*) vidnede.

domb och ret med hellgenis eed och opragt finger“, som det gerne hedder i disse Dokumenter.

De bevidner, at „dend Østerende paa den er slet neder baade Mur inden och uden och Tømmerit er Alldeillis Øde og Rødden*) Och Miestenpartten er slet Nederfallden med blye och Andet“. Dertil var Muren paasynder Nør och wester ende ochsaa miesten parten Nedfallden, Och det Andet slett Øde, Saa Sognemenden och Presten icke Uden stor liiffes Fare kunde Vere i Kierchen, Och icke helder Presten kunde Meddiele *Sacramentit*, for Lyssene kunde icke were tende paa Allterit for Stormb och Regn — —“.

---

*) raadden.

Geistligh Jordbogh offuer Hundborrig herrit. Anno 1596.

Ved *Severin Christensen*, Skjoldborg.

I sin „Beskrivelse over Thy“, pag. 60, nævner Forfatteren Knud Aagaard, der var Præst i Skjoldborg 1799—1806, en „Jordebog paa det gejstlige Gods i Hundborg Herred“. Jordebogen, der er fra 1596, har han set indført i et Tingsvidne, og han benytter enkelte Smaastykker af den for at vise, hvorledes Sandflugten har formindsket Præsternes Indtægter i Sjørring, Nørhaa og Vang Pastorater. Aagaard slutter sine Betragtninger over dette Forhold med at sige, at „af dette Dokument bevises vel ikkun dette, at for mere end 200 Aar siden (Aagaards Beskrivelse over Thy udkom 1802) haver Sandflugten anrettet store Ødelæggelser, og at det omtrent paa denne Tid maaske mest haver taget Overhaand“. Jordebogen fra 1596, sammenholdt med ældre Indberetninger om Præsternes Indtægter, vidner om, at Knud Aagaard har set rigtigt med Hensyn til Sandflugtens Tiltagen i Slutningen af det 16. Aarhundrede.

Paa det første Blad i en gammel Kirkebog fra Skjoldborg har Præsten Heerfordt skrevet lidt om sine Forgængere i Embedet. I denne korfattede Biografi hedder det om Præsten Immer Pedersen København, at „hans Underskrift har jeg (Heerfordt) fundet under en af Høvidsmand paa Ørum, Erik Lykke til Eskjær, æsket gejstlig Jordebog, dateret 1596“. Præsten Heerfordt maa derfor have set selve Jordebogen, ellers kunde han ikke skrive saaledes. Endelig omtales „Jordebogen fra 1596“ af Adj. Wulff i hans „Vendelbo Stifts Historie“, hvor han pag. 8 nævner, at den findes i Stiftsbibliotheket i Aalborg, sammenbunden med forskellige andre Indberetninger fra det 16. Aarhun-

drede. Det har muligvis været Adj. Wulffs Hensigt siden at afskrive og udgive Jordebogen sammen med flere andre Haandskrifter, men dette skete ikke. Da Haandskriftet fra 1596 indeholder adskillige Ting, som kan have Interesse, særlig for Hundborg Herred, har jeg taget en Afskrift af det og fremlægger herved denne for Offentligheden.

I Anmærkningsrubrikken findes Oplysninger, hentede fra Wulffs „Vendelbo Stifts Historie“ og sammenholdt med „Jordebogen af 1596“.

Jordebogen er affattet ved et Møde af Hundborg Herreds Præster i Thisted Kirke og er prentet meget smukt og tydeligt, saa den er forholdsvis let at læse. Da den sikkert er prentet af en Haandskriver, har den oprindelige Retskrivning ikke nogen videre Betydning, hvorfor Jordebogen gengives her væsentlig med moderne Retskrivning, men den oprindelige Ordstilling er benyttet.

Min bedste Tak til Hr. Postekspedient C. Klitgaard, Aalborg for hans Arbejde ved Eftersøgningen af Haandskriftet.

*

*

*

Gejstlig Jordebog over Hundborrig Herred, udgivet Anno domini 1596.

Jordebog og Register paa det gejstlige Gods i Hundborg Herred, som Kirkerne, Præsterne og Sogndegne nu har i fri Hævd og Brug saa vel som og fra Bispernes Tid*) og af Arilds Tid og til denne Dag ulast og ukært**). Som ærlig og velbyrdig Mand Erich Lyche til Eskjær, Høvidsmand paa Ørum, har ladet begære af Præsterne dersamstedes.

Anno 1596.

*) c: Tiden før Reformationen.

**) Meningen hermed er, at ingen har gjort Forsøg paa at fratage Kirkerne, Præsterne eller Degnene deres Gods.

Thisted Kirke:

Indkomst. Har den aarlig *Landgilde: Byg 1½ Læst 9 Tdr.**). Og har Herligheden**) af samme Gods altid fulgt Thisted Bispegaard.

Tiende Byg, som den har aarlig, beløber sig *2½ Læst 8 Tdr.*

Item har Kirken *et Stykke Havrejord*, som giver af, saa ofte det saas, *2 Tdr, Havre.*

Har Kirken ogsaa sin Part af *Kvægtienden.*

Udgift. Provstekorn 6 Tdr. Byg, Provstepenge 1 Daler, Provstehold 1 Daler.

Provstelam 2.

Tilsted Kirke, som er Annex til Thisted Sogn.

Indkomst. Har Kirken aarlig *Landgilde Byg 9 Tdr* Og Herligheden deraf til Thisted Bispegaard.

Tiende: Rug 1 Td, Byg 14 Tdr, Havre 12 Tdr.

Har den ogsaa sin *Anpart af Kvægtienden.*

Udgift. Provstekorn 4 Tdr, Provstepenge 1 Daler, Provstehold 1 Daler, Provstelam 2. Herredsprovstens Byg 1 Td.

Sognepræstens Rente og Indkomst af samme to Sogne.

En *Præstegaard* i Thisted By, som salige og højlovlige Hukommelse Kong Friderik den 2den der har tillagt***).

Har Præsten ingen Brug i Thisted Mark til foreskrevne hans Præstegaard uden 2 Tdr. Bygiord med nogen foiye? Udmark, som siges, at Borgerne skulle undt ham.

Har og Præsten sin Anpart af Korntiende, Kvægtiende med det sædvanlige Offer og Smaarente, ham er tillagt efter Ordinansens Lydelse.

---

*) 1 Læst Rug eller Byg = 24 Tdr.

**) Ved *Herlighed* forstaas i Regelen en Medejendomsret, saaledes at den egentlige Ejer eller Besidder skulde ved visse Lejligheder svare en Afgift til Herlighedsejeren.

***) 1579.

Af Tilsted Sogn har Præsten til Rente.

En Præstegaard med Herlighed og alt Tillæg, som skylder Byg 3 Pund*).

Har han og sin Part af Korntienden, Kvægtienden med Offer og anden Smaarente, som der har afgaaet af Arilds Tid.

Præstens Udgift af samme to Sogne:

Giver han intet Gæsteri af Thisted Præstegaard eller Sogn, men af Tilsted Præstegaard og Sogn giver 6 Mk. dansk 10 Sk. 2 Alb.**), hvilke Penge Superintendenten der i Stiftet oppebærer aarlig saavel som af andre Sognepræster her i Stiftet efter Kongl. Maj. Brevs Lydelse***).

Degnerente af Thisted Sogn.

Er udi Thisted Mark to Stykker Jord, som kaldes Degneboels Jord, som følger Præsten, og han giver Degnen, som er en af Høerne i Thisted Skole, deraf aarlig: Byg 4 Tdr.

Har han et lidet Stykke Eng, som bærer henved 2 Læs Hø, hvoraf Præsten giver ham aarlig 1 Daler.

Herforuden hvad Borgerne giver ham efter gammel Sædvane.

Degnerente af Tilsted Sogn.

Er der et Degneboel i Tilsted Sogn, som skylder til Degnen 1 Pd. Smør, og har Præsten Indfæstning og Arbejd deraf.

Har han af hver Gaardmand 2 Skp Byg, af hver Husmand 1 Sk.

---

*) 1625 skylder Tilsted Præstegaard 12 Tdr. Byg.

**) 1 Alb. = $\frac{1}{6}$ Sk. En Album er det latinske Navn paa en *Hvid*.

***) *Gæsteri* var oprindeligt en Forpligtelse til at modtage og beværte Kongen paa hans Rejse. Denne Forpligtelse er nu (1596) afløst med Penge, som for Hundborg Herreds Vedkommende svares til *Biskoppen*.

Skjoldborg Sogn.

Kirkens Indkomst: Landgilde Byg 6 Tdr. Herligheden deraf til Thisted Bispegaard.

Har den sin Anpart af Korntienden, som er Rug 2 Tdr, Byg 30 Tdr, Havre 12 Tdr.

Har den ogsaa sin aarlige Anpart af Kvægtienden.

Udgift: Provstekorn 3 Tdr, Provstepenge 1 Daler, Provstehold 1 Daler, Provstelam 2. Herredsprovstens Byg 1 Td.

Kallerup Kirke, som er Annex til Skjoldborg Sogn.

Indkomst: Korntiende: Rug 1 Td, Byg 5 Tdr, Havre 5 Tdr. Sin Part af Kvægtiende.

Udgift: Provstekorn 2 Tdr Byg, Provstepenge 2 Rdl dsk, Provstehold 2 Rdl dsk, Provstelam 1. Herredsprovsten 1 Td Havre.

Sognepræstens Rente af samme to Sogne:

Har Præsten en Residensgaard i Skjoldborg, som han bor i, som er efter gamle Jordebøger sat i Skyld for 5 Pund Byg.

Er der sat paa samme Gaards Ejendom en Afbygger, som skylder til Præsten, Byg 4 Tdr.

Er der ogsaa bygget en liden Mølle paa Præstegaards Ejendom, som kaldes Fall*), og er Dammen nu tilgroet og bærer Hø.

Har Præsten sin Part af den vanlige Korntiende og af Kvægtiende med Offer og Smaarente som der af Arilds Tid ganget har.

Af *Kallerup Sogn* har *Præsten:*

En Præstegaard i Kallerup med Herlighed, som skylder Byg 5 Tdr.

Item den vanlige Anpart af Korntienden og Kvægtiende med Offer og anden Smaarente.

Præstens Udgift: Gæsteripenge 2 Daler.

---

*) *Fald* nævnes 1690 af Præsten Jens Paaske og kaldes en liden Hedesig, hvori kan graves nogle ilde lugtende Skovtørv. Fald er nu et Boelssted med en stor Mose.

Degnerente. Af Skjoldborg Sogn har Præsten af et Boel i Skjoldborg aarlig 1 Pund Byg, Herligheds Havre.

Hver Gaardmand af Skjoldborg giver 2 Skp Byg, Inderster og Husmænd 2 Sk.

Hver Gaardmand af Kallerup Sogn giver Degnen 3 Skp Byg, Inderster og Husmænd 2 Sk.

Søringh Sogn.

Kirkens Indkomst: Landgilde Byg 19 Tdr.

Er der iblandt et Boel i Skaarup, som skylder til foreskrevne 2 Pund Byg, af Sandfog nu fordærvet og har været en Tid lang øde.

Landgilde Penge 6 Sk dsk. Herligheden deraf er til Thisted Bispegaard.

Har Kirken 2 Agre paa Tilsted Mark skylder 2 Tdr Havre, naar der saas, og ellers intet.

Har Kirken sin Anpart af Korntienden, som er Rug 4 Tdr, Byg 24 Tdr, Havre 24 Tdr.

Har den ogsaa sin Anpart af den aarlige Kvægtiende.

Kirkens Udgift: Provste Korn 6 Tdr, Provste Penninge 1 Daler, Provste Hold 1 Daler, Provste Lam 2. Herredsprovsten 1 Td Byg.

Torstedt Kirke, som er Annex til Søringh Sogn.

Indkomst: Landgilde Byg 16 Tdr. Herligheden deraf er til Thisted Bispegaard, undtagen en 4 Punds Gaard i Sjøring, som følger Provstiet.

Kirken har Korntiende Rug 2 Tdr, Byg 12 Tdr, Havre —. Item sin Part af den aarlige Kvægtiende.

Udgift: Provste Korn 4 Tdr, Provstepenge 1 Daler, Provste Hold 1 Daler, Provste Lam 2, Herredsprovstens Byg 1 Td.

Sognepræstens Rente af samme to Sogne:

Har Præsten en Residensgaard i Sjøring med sin Ejendom og alt Tillæg, som er saaet udi, skylder for 4 Tdr Korn.

Har han en Annex Præstegaard i Torsted med al

sin Herlighed og Tillæg som skylder 3 Pund Byg?

Item et Boel i Sjørring By, skylder Byg 2 Tdr. Item et Hus ibd. skylder Byg 1 Td. Item et Boel i Speringh skylder 2 Tdr. Byg. Item et Hus ibd. skylder Byg 1 Td.

Har og Præsten sin Anpart af Korntienden, Kvægtienden med Offer og hvis anden Rente, som der af Arilds Tid ganget har. Undtagen 12 Tdr hammel Korn*) af Skaarup Tiende, som er af Sand fordærvet og noget af Torsted Sogns Tiende iligemaade af Sandflugt formindsket.

Præstens Udgift: Gæsteri Penge 10 Rdl 10 Sk 2 Alb.

Degnens Rente af samme to Sogne:

Giver hver Gaardmand i Sjøring Sogn 2 Skp Byg, Inderster 1 Skp, Husmænd 2 Sk.

Af Torsted Sogn hver Gaardmand giver 3 Skpr Byg, Inderster 2 Skp, Husmænd 2 Sk.

Hundborrih Kirke.

Indkomst: Har Kirken et Stykke Jord paa Gersbølle Mark skylder 4 Sk. Tiendebyg 23 Tdr, Havre 12 Tdr. Sin Part af Kvægtienden.

Udgift: Provstekorn 4 Tdr, Provstepenninge 1 Daler, Provstehold 1 Daler, Provstelam 2. Herredsprovsten 1 Td Byg.

Jandrup Kirke.

Indkomst: Landgildebyg 6 Tdr, og er Herligheden deraf til Thisted Bispegaard.

Tienderug 1 Td, Tiendebyg 10 Tdr, Tiendehavre 4 Tdr.

Har den og sin Anpart af Kvægtienden.

Udgift: Provstekorn 2 Tdr, Provstepenninge 2 Rdl dsk, Provstehold 2 Rdl dsk, Provstelam 1. Herredsprovsten 1 Td Byg.

Sognepræstens Rente til samme to Sogne:

Har Præsten en *Residensgaard i Hundborg* med sin

---

*) hammel Korn = Rug og Byg.

Jord og Ejendom, som den altid fulgt har og er sat i Skyld for 6 Pund Byg.

Har han en anden *Præstegaard i Jandrup*, som skylder 3 Pund Byg med al Herlighed.

Har han *to Gaarde i Hundborg*, som skylder 5 Pund Byg og dertil Herligheden.

Har han *en Gaard i Sjøring*, som skylder 3 Pund Byg med Herlighed.

Har han *to Gaarde i Skjoldborg*, som skylder 5 Pund Byg med Herligheden.

Har han og sin Part af Korntienden og Kvægtienden af begge Sogne med Offer og anden Smaarente, som der vanligen plejer at afgaa.

Sognepræstens Udgift af samme to Sogne:

Gæsteri aarlig 10 Rdl 10 Sk 2 Alb.

Degnens Rente af samme to Sogne:

Er der i Hundborg et Degneboel, som skylder til Degnen aarlig 2 Tdr Byg, — Sk, og Herligheden deraf til Præsten der sammesteds.

Giver hver Gaardmand i Hundborg Sogn ham aarlig 2 Skpr Byg, hver Gaardmand af Jandrup Sogn 3 Skp. Item Inderster og Husmænd i begge Sogne hver 1 Skp.

Nørhaa Kirke.

Indkomst: Findes der udi Kirkens gamle Register, at den skal have aarlig af en Ager paa Ordup*) Mark til (at) skylde 3 Sk dsk, dog den udi nogle Aar ikke har den bekommet.

Har Kirken Korntiende: Rug 1 Td, Byg 20 Tdr, Havre 6 Tdr. Item sin Part af Kvægtienden.

Udgift: Provstekorn 4 Tdr, Provstepenninge 1 Daler, Provstehold 1 Daler, Provstelam 2. Herredsprovsten 1 Td Byg.

Præstens Rente af samme Sogn:

Har han ingen Annexpræstegaard eller Kirker uden alene den liden Gaard, han bebor, med et ringe Sogn,

---

*) formentlig Aarup i Snedsted Sogn.

hvilken har tilforn været foruden Sognepræst og Kirketjeneste noget nær et ganske Aar, at de ingen Præst kunde bekomme for den ringe Rente, der afgives, hvorfor kongelig Majestæt for 17 Aar siden har naadig undt Præsten der sammesteds Halvparten af kongl. Maj.'s Korntiende (10 Tdr. Byg, 1 Td Rug, 4 Tdr Havre) af samme Sogn til sit Huses Ophold. Og er samme Sogn nu saare af Sandflugt fordærvet, at Præsten ikke kan have sit tilbørlige Ophold af samme Sogns Præsterente, og har derfor stedt en Gaard af Vestervig Klosters Gods, som han bruger til Præstegaarden og giver deraf aarliggen Byg 12 Tdr, Smør 1 Pund og Gæsteri 3 Rdl. Og begærer han underdanigst, at samme Gaard maa blive fri til Præsten, eller han i andre Maader maatte forhjelpes, at han ikke af Armod skulle fortrænges.

Degnerente af samme Sogn:

Har Degnen der sammested ingen Degneboel, men hver Gaardmand giver ham 4 Skp Byg, hver Husmand 2 Sk.

Waang Kirke.

Indkomst: Landgilde Byg 13 Tdr.

Thi nu kvitteres af en Gaard i Torop Oluf Ousen iboende 1 Pund Byg, som den gav mere til Kirken og er nu meget fordærvet af Sandløb. Er Herligheden deraf til Thisted Bispegaards Len.

Har Kirken af Korntiende Rug 4 Tdr, Byg 8 Tdr, Havre 2 Tdr.

Har den ogsaa sin Part af den aarlige Kvægtiende.

Udgift: Provstkorn 4 Tdr, Provstepenninge 1 Daler, Provstehold 1 Daler, Provstelam 2, Herredsprovsten 1 Td Byg.

Torup Kirke.

Indkomst: Landgilde Byg 7 Tdr.

Herligheden heraf til Thisted Bispegaard.

Har Kirken haft en Gaard tilforn, som skylder 3 Pund Korn og er nu slet øde af Sandløb, saa den fænger intet deraf.

Item havde hun*) af en Gaard 1 Pund Korn mere i Torup og er nu fordærvet paa den Punds Afgift. Haver Kirken Korntiende Rug 4 Tdr, Byg 10 Tdr, Havre 4 Tdr.

Har Kirken og sin Part af den aarlige Kvægtiende. *Udgift*: Provstekorn 4 Tdr, Provstepenninge 1 Daler, Provstehold 1 Daler, Provstelam 2. Herredsprovsten: 1 Td Byg.

Sognepræstens Rente af foreskrevne to Sogne:

Har han en Residensgaard i Waangh med Jord og Ejendom, som der nu tilligger og af Arilds Tid tilligget har i Vang og Torup Mark og Fællede ulast og ukært.

Og er samme Gaard, som Præsten udi bor, sat udi Skyld for ti (?) Pund Korn.

Har han en Annex Præstegaard i Tuorup Sogn, som tilforn har skyldet 4 Pund Byg, 8 Tdr. Havre, 1 Skovsvin, 2 Læs Lyng, item gav aarlig til Præsten 3 Tdr. Tiendebyg, og er samme Gaard nu saare fordærvet af Sandløb, flyttet 3 Gange for Sandfog og har en Tid lang staaet øde. Saa Bonden, der nu paabor, giver ikke deraf uden alene 6 Tdr Byg og 6 Tdr Havre. Og har al Herligheden til samme Gaard af Arilds Tid fulgt Præsterne.

En Gaard i Vang, som i gammel Tid har skyldet 3 Pund Korn og nu i lang Tid, siden den Sandfog begyndte, ikke har skyldet aarlig uden 2 Pund. Har Herligheden, som endnu følger deraf, fulgt Præsten af Arilds Tid.

En 3 Punds Gaard i Vang, som altid har fulgt Præsten med al Herlighed.

En Gaard ibd, som af gammel Tid har skyldet 4 Pund Korn efter gamle Folks Sigelse. Og har svaret Præsten med al Herlighed og har nu i nogle Aar, siden Sognet er bleven formedelst Sandfog paa Ejendom forarmet, ikke kunde give uden 3 Pund Korn.

Er der nogle faa Gadebygninger sat paa foreskrevne tvende Præstegaardes Ejendom og Fællig, som og svarer

---

*) nemlig Kirken.

Præsten og ingen anden efter salige fremforne Lensmands gode Bevilling og Samtykke.

Item en liden Afbygger paa Vang Præstegaards rette Ejendom, som skylder til Præsten aarlig 2 Tdr Byg.

Item en øde Boels Jord udi Torup Mark, som skylder (naar det bygges) 3 Pund Korn til Præsten og bruges nu af Præsten til Residensgaarden i Vang med Havresæd, fordi der er saare ringe Ting til samme Gaard og kaldes samme Boels Jord „Sortrøggil“.

Har Præsten og sin Anpart Tiende af Korn og Kvæg af samme to Sogne, dog de er paa Ejendom af Sandløb og Vandets Opstøffninger saare forarmede.

Sognepræstens Udgifter af samme to Sogne:

Gæsteri aarlig 2 Daler.

Degnerente af samme to Sogne:

Var der en liden Bygning i Vang, som en gammel Sædedegn havde paaboet, og laa der noget til af Præstegaards rette Ejendom, hvilket velbyrdig og salige Ludvig Munk Olufsen til Quistrup, kongl. Maj. Befalingsmand paa Ørum har efter Ordinansen lagt til Præstegaarden igen. Og gav Sognemændene hver af Vang Sogn den gamle Sædedegn ikkun 2 Skp Byg, nu giver hver Gaardmand samme Skolebarn*), som lønnes, opbeholder aarlig 3 Skp Byg, hver Husmand 2 Sk dansk.

Giver hver Gaardmand af Torup til Degnen aarlig 4 Skp Byg, hver Husmand 2 Sk dansk.

At denne forskrevne Jordebog, Register og Antegnelser er aldeles som forskrevet staar og udi ret Hævd og Brug til denne Dag, vidner vi efterskrevne med vore Signeter her undertrykt og vore Hænder her underskrevet.

Kirkernes samlede Kornindtægt ved denne Tid i Hundborg Herred var 20 Tdr Rug, 359 Tdr Byg og 84 Tdr Havre, ialt 463 Tdr Korn. (Dertil kommer Havretienden til Sjørring Kirke. Tallet var nemlig udvisket, saa det ikke kunde læses).

*) Løbedegnen.

Aktum Thisted Kirke Anno 1596.

Peder Pedersøn,
Præst i Hundborg-Jandrup,
som er med eg. Haandt.

Niels Jensøn,
Præst i Nørhaa,
med egen Haand.

Jørgen Pedersøn,
Præst til Thisted og Tilsted;
mett egenn handt.

Ingmer Pedersøn,
Præst til Skjoldborg og Kallerup
m. e. h.

Peder Pedersøn,
Præst til Sjørring og Torsted.
m. e. h.

Søren Niellssøn,
Præst til Vang og Torup,
med egenn haanndt.

Læst paa Hundborg Herredsting den 24 Aprillus Aar
1643. Pouill Pouellsøn, Tingskriver, egen Haand.

Slaget paa St. Jørgensbjerg 1441.

Af *J. C. Winther*

Efter H. Svannings Beretning er Horops Made, der er beliggende ikke langt fra Aggersund og i Hanherred, det Sted, hvor den kongelige Hær under Bondeoprøret 1441 havde taget Opstilling mod Bønderne, da den afgørende Kamp skulde finde Sted.

Da man ikke ved noget nærmere om dette Steds Beliggenhed, og dette kunde dog have en vis Betydning, tillader jeg mig at fremsætte følgende desangaaende.

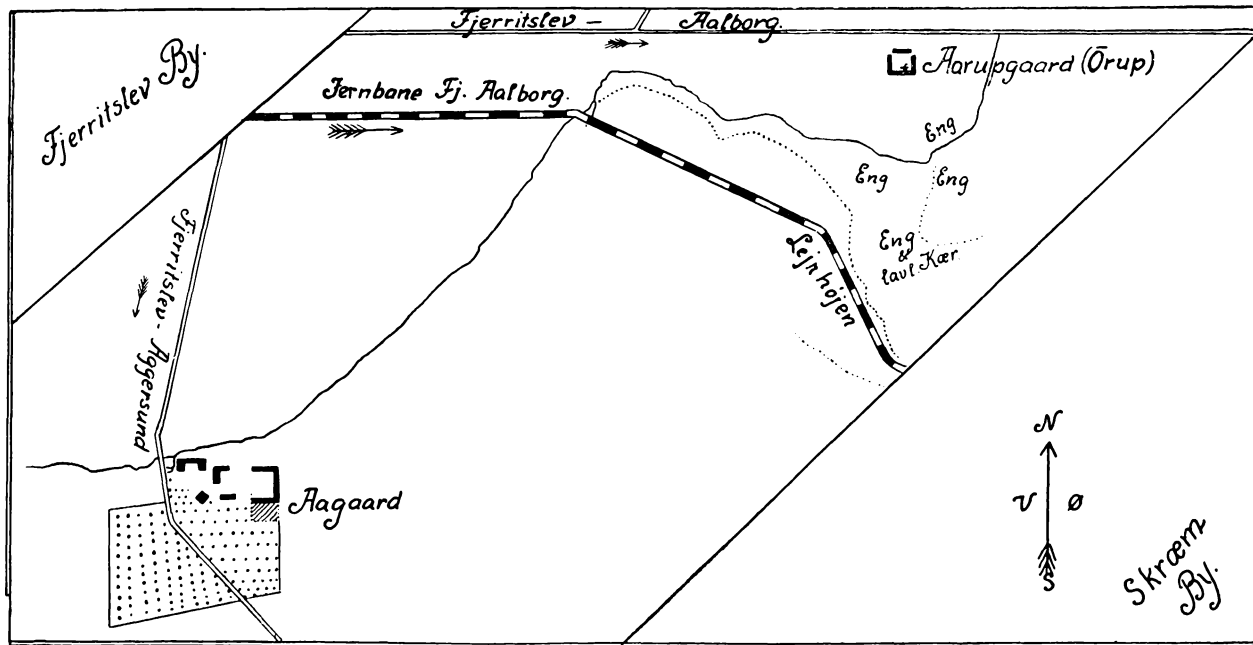
Da andre Kilder om Bondeoprøret 1441 melder, at Slaget stod ved Sct. Jørgensbjerg i Hanherred, maa man, da man vel ikke tør anse nogen af Kilderne for helt upaalidelige, antage, at de to Steder er beliggende nær ved hinanden, saa at man altsaa maa søge Horops Made i Nærheden af Sct. Jørgensbjerg, et langstrakt Bakkedrag, der strækker sig fra Nord til Syd, og som ved en Sænkning ved Landsbyen Husby deles i 2 Dele, der hver især er ret høje. Efter Ordet Mades Betydning maa Horops Made være et Engdrag eller lavere Stykke fladt Jord.

Det var da muligt, at man ved at undersøge de i Nærheden af Sct. Jørgensbjerg beliggende Engdrag og lavere Jorder kunde finde det omtalte Horops Made.

De største af disse Engdrag ligger vest for eller omkring Herregaarden Aagaard; men da de er udtørrede for næppe en Menneskealder siden, synes disse umuligt at kunne være identiske med Horops Made.

Vender man derimod Blikket mod de neden for den nordøstlige Del af Sct. Jørgensbjerg beliggende Enge og lavere Strækninger, synes intet saadant at umuliggøre deres Identitet med Horops Made.

Dette Engdrag tilhørte tidligere Aarupgaard, som endnu ejer en Del af det, og kaldes derfor ofte Aarups Enge.

Da Aarup paa den der paa Egnen talte jyske Dialekt udtales som Orup eller Orop, fremsætter jeg da den Hypotese, at Orop er det samme som Horop, og at Aarups Enge altsaa er det samme som Horops Made.

Hvad der yderligere synes at bekræfte den Formodning, er det Navn, som den nordligste Del af Sct. Jørgensbjerg ofte bliver benævnt ved af de ældre Folk i Kettrup Sogn: Lejrhøjene.

Jeg drager af dette Navn og Udtalelser af Egnens Beboere [som: Ja, hvorfor det hedder Lejrhøjene, er ikke godt at sige, men de gamle siger, at Bønderne der engang belejrede Aagaard] den Slutning, at Bondehærens Vognborg har været beliggende her paa Lejrhøjene, medens Kongens Hær har haft Opstilling lige neden for Højene, der er Bakker af ret betydelig Højde, paa Aarups (Orups) Enge, som jeg da mener er det samme som Horops Made.

Saaframt denne Formodning kan antages for rigtig, opnaas da ogsaa Overensstemmelse mellem de forskellige Kilder angaaende Kamppladsens Beliggenhed.

Af Thisted Købstads Historie.

Af P. L. Hald.

Saa langt tilbage gennem Tiderne, som man kan følge Thisted Bys Historie, vil man finde, at Agerbrug har været en Hovederhvervskilde for Byen, der efterhaanden er kommet i Besiddelse af ret udstrakte Jorder. I det følgende skal der gives en lille Oversigt over Byens to største Ejendomme, nemlig Bispegaarden og Kronens Mark eller, som den sidstnævnte nu kaldes, Kronborg*).

1. Thisted Bispegaard.

Det er uvist, naar Thisted har faaet Købstadrettigheder; men den første sikre Efterretning om, at Byen er Købstad, findes fra Aaret 1524, da Kong Frederik den 1. for Bisp Stygge Krumpens Skyld bekræftede Byens Rettigheder. Utvivlsomt er det en af de sidste Børglumbisper, der har ophøjet Byen til Købstad, da disse sikkert har ejet den største Del af Byen og dens Jorder. De havde saaledes en Gaard, der blev kaldet Thisted Bispegaard eller Thistedgaard, og paa denne har de formodentlig taget Ophold, naar de paa deres Rejser færdedes her i Eggen.

I vor Tid er der ikke stort andet tilbage, der minder om Gaarden end Bisgaardsstræde, som har været det Stræde, ad hvilket man fra Byen kom til Bispegaarden, hvis Plads maa søges, hvor nu Sommerlyst og Esplanaden findes. Der foreligger iøvrigt fra vor Tid adskillige Meddelelser om, at man ved Gravning paa disse Pladser har fundet Rester af Kampestenmure og Pælerækker, hvilke utvivlsomt stammer fra den gamle Gaard. I Pontoppidans

*) Følgende Kilder er benyttede:

Kronens Skøder, Danske Kancelliregistranter, Danske Atlas, Aagaards og Djørups Beskrivelser, Traps Danmark, Erslev: Danmarks Len og Lensmænd, samt Thisted Købstads Jordebog.

Atlas findes et Kort, der er tegnet kort efter, at den er nedbrudt, medens der endnu var synlige Rester tilbage, og der angives ogsaa dette Sted.

Som alt andet Kirkegods kom Bispegaarden ved Reformationen i Kongens Eje og blev senere som Len givet til forskellige Adelsmænd. Det hørte iøvrigt til de mindre Len og var et saakaldet Afgiftslen, idet Lensmanden maatte svare Kongen en mindre aarlig Afgift og iøvrigt selv afholde Driftsudgifterne. Naar Kongen laante Penge, brugte han ofte at sætte et Len i Pant saaledes, at Panthaverne i Stedet for Renter opbebar dets Indtægter, der for Thisted Bispegaard 1540 ansattes til 42 Mark, 167 Tdr. Rug, 1 Td. Smør og 72 Svin. Dette Aar fik nemlig Niels Jul (ikke Sølhelten) Gaarden i Forlening mod at svare en Afgift af 14,000 Hvillinger, som han skulde levere til Kongens Rente-mester i København, ligesom han tilpligtedes til at bygge og forbedre Gaarden.

Men allerede Aaret efter overgik Gaarden til Hans Povisk, der fik Lenet afgiftsfri det første Aar for siden at svare efter nærmere Overenskomst; men Kongen laante omtrent samtidig 1500 Daler af Niels Rosenkrantz, der saa fik Pantebrev paa Gaarden. Der var imidlertid blevet klaget over Hans Povisk, fordi han „holder et ukristeligt Levned baade mod sin Hustru og i andre Maader“, hvorfor Kongen, „der ofte har baaret over med ham i Forventning om, at han vilde forandre sin Opførsel, ikke længere unde ham Thistedgaard i Forlening“. „Jakob Brochenhus, Embedsmand paa Aalborgshus, skal paa Kongens Vegne annamme den til Aalborgshus; dog undes der Hans Povisks Hustru til hendes og hendes Smaabørns Underholdning en Tid lang $\frac{1}{2}$ Læst Rug, $\frac{1}{2}$ Læst Byg, 1 Td. Smør, 10 Oldensvin og 10 Lam“.

Nu er Gaarden i Jakob Brochenhus's Besiddelse, indtil Niels Skeel til Nygaard faar den 1553 som Pant for 200 Daler. I Kongens Brev, der er udstedt 1. November, hedder det, at Jakob Brochenhus skal lade Niels Skiel „uhindret faa Gaarden med dette Aars Rente og med Jordebog og Inventarium“, og den næste Dag udstedte Kongen Følgebrev for Niels Skiel til Bønderne under „Tiistedtgaardt“.

· I de til Niels Rosenkrantz og Niels Skel udstedte Pantebreve lægger vi iøvrigt Mærke til, at Kongen tager Forbehold overfor Jagten og Skovene; i det ene Brev forbydes „at skyde eller slaa noget Adelvildt eller andet grovt Vildt“, og i det andet bydes „at frede Jagten og ikke forhugge Skovene“. Selv om disse Betingelser har været almindeligt forekommende Udtryk i den Tids Pantebreve og saaledes ikke kan bruges som ligefremt Bevis for, at der til Thisted Bispegaard har hørt Skovstrækninger, saa er der imidlertid ingen Tvivl om, at det har været saaledes, at Byens Omegn har været forsynet med Skov; thi derom vidner tilstrækkeligt de mange Fund af Træstammer og Rester af anden Plantevækst, som hyppigt gøres i Byens nærmeste Omegn.

Den 16. August 1561 udstedtes Pantebrev paa Thistedgaard med tilliggende Gods til Godske Brochenhus, som indløste Pantet fra Niels Skiels Arvinger med 2000 Joachimsdaler. Det forhøjedes ^{17/8} 1563 med 100 Daler, som Brochenhus havde laant Kronen. Fra 1574 opgives Lenets Afgifter til 4 Mark 108 Tdr. Byg, 1 Td. Smør, 18 Svin, 4 Faar og 8 Høns.

I Aaret 1579 klagede den daværende Sognepræst i Thisted M. Jørgen Lauritzøn til Kongen over, at han ingen Præstegaard havde, men havde maattet leje sig en Bolig paa Biskopsgaarden, som tidligere havde været brugt til Præstegaard. Godske Brochenhus vilde gerne afstaa ham den, saafremt Kongen vilde give sit Samtykke dertil. Den ^{10/3} 1579 udstedte da Kongen fra Koldinghus Gavebrev til Sognepræsterne i Thisted, „at de maa og skulle altid herefter til evig Tid have, nyde, bruge og beholde fornævnte Bispegaard i Thisted med sine Bygninger og Ejendomme.“ Dette sidste for Ejendommenes Vedkommende maa sikkert ikke tages altfor bogstaveligt; thi Lenet som saadan vedblev at bestaa.

Fra 1589 til 1597 havde først Kristoffer Parsbjerg og senere Niels Kaas Lenet; den sidste uden at svare nogen Afgift. 1597 blev det lagt under Ørum Len; men der blev ført et særligt Regnskab over Thistedgaards Indtægter og

Udgifter, og dens Indehavere maa saa søges under Ørum Len.

Øvrigt bortbyttede og bortsolgte Kronen Dele af Gaardens Jorder. Saaledes byttede 1614 Borgmester Steffen Nielsen, at han for en Ager uden for Thisted fik et Stykke Jord, „som strækker sig fra Byens Gade 36 Alen Øst til en Sten, som blev sat der, derfra 109 Alen sællandske Maal mod Nord til en anden Sten, som blev sat i et Dige, og derpaa mod Øst til ovennævnte Byens Gade 64½ sællandske Alen, mellem fornævnte Maal.“

1651 fik Borgmester Thomas Madsen et Stykke af Bisgaards Toft „liggende næst ved hans Gaard vester i Byen*) norden i Kirken — for: 1 Stykke Indmarksjord i Thisted By, som er 1 Hodomsager for vester Ende af Bisgaards Toft i Renumb.“

Ved Enevældens Indførelse 1660 ophævedes Lensinstitutionen og Thisted Bispegaards Ejendom, ialt 24 Tdr. Hartkorn, blev overtaget af „Jakob Madsens Arvinger“, til hvilke den var bleven udlagt for Kronens Gæld. Formodentlig er det en af disse Arvinger. Ejler Madsen, der sælger den 1667 til Erik Høg til Bjørnsholm, fra hvem den som Gave overgaar til Dorthe Mogensdatter Kruse.

Nu er den, som man siger, kommet i Handelen, og Ejerskifte finder hyppigt Sted, samtidig med, at der Tid efter anden bortsælges betydelige Stykker, saa at den, da den 1695 sælges til Præsten Jakob Holm fra Saltum af en københavnsk Borger Joh. Rohde, kun udgjorde 9½ Tdr. Hartkorn. Faa Aar efter sælger Jakob Holm Gaarden til sin Svoger Chresten Stistrup, Præst i Ullitz, som 1702 overdrog den til Friherre Rudolf Gersdorff. I hans Besiddelse var den til 1726, da Ulrich Zitscher**), Tolder i Thisted

*) „Vester i Byen“ er den Tids Betegnelse for Vestergade.

**) Ulrich Zitschers Datter, Margrethe Sophie, der blev gift med Præsten Ursin i Tødsø-Ejerslev, Mors, har skænket Alterstagerne af Sølv i Thisted Kirke, og paa en af Lysekronerne i Sideskibet har hun ladet skrive: „Herunder hviler Tolder Zitscher, Min fader, Moder og Søn. Margarethe Sophie Sel Ursins Anno 1769.“

blev Ejer af den. Ved hans Død 1736 blev den ved Auktion købt for 390 $\frac{1}{2}$ Rdlr. af Laur. Hang, Borger i Thisted.

Senere blev Amtmand Skinkel*) Ejer af Gaarden, som solgtes af hans Enke 1748 for 800 Rdlr. til Jens Enevoldsen og Chr. Kappel i Torslev. Nu lakkede det mod Slutningen med Gaarden, hvis Bygninger blev nedbrudt 1765. Jorderne, der nu bestod af 9 Tdr. 4 Skpr. 1 Album Hartkorn blev udparcellerede i 12 Stykker, som købtes af forskellige af Byens Borgere. Byens Jorder fik derved en værdifuld Forøgelse, da Bispegaardens Jorder regnedes for Egnens bedste paa Grund af et fortrinligt og dybt Muldlag.

Thisted Købstads Jorder er aldrig blevne udskiftede, derfor henligger de endnu den Dag i Dag med Ager ved Ager og giver os et tydeligt Indtryk af, hvorledes en By-mark saa ud før Udskiftningens Tid. Dette gælder i Særdeleshed Refs og Lerpyt Agre mellem Hillerslevvejen og Vejen til Kronborg samt Munkholm Agrene mellem sidstnævnte Vej og Aalborg Landevej.

Nu er det vel vanskeligt helt ud at paavise det Jordtilliggende, som Thisted Bispegaard har haft; men endnu findes der paa Byens Matrikelkort en Mængde Agre, som er mærkede „Bisgaard“ og altsaa har tilhørt den gamle Ejendom, hvis Jorder for største Delen nu maa søges under Thisted Landsogn.

2. Kronens Mark eller „Kronborg“.

Da Thisted Byraad i indeværende Aar har bortsolgt denne Byens gamle Ejendom, kunde det muligt være af Interesse at fremdrage Hovedtrækkene af dens Historie, forsaavidt man kan følge den ned igennem Tiderne.

I „Danske Atlas“ fortælles bl. a. om Thisted, at „Kong Hans har haft den Naade for dette Sted, at han undte og gav Thisted Bymænd skjellig Fædrift ind i Hillerslev Mark“,

---

*) Skinkel var Amtmand over Dueholm, Ørum og Vestervigs Amter fra $\frac{6}{10}$ 1731— $\frac{16}{7}$ 1747. Nuværende Thisted Amt blev først oprettet $\frac{4}{9}$ 1793.

for hvilken Begunstigelse de aarlig skulde yde en halv Tønde Smør til Lensmanden paa Ørum. Denne Ejendom, der her omtales, er Kronens Mark, som nu bedst kendes under Navnet Kronborg efter den paa Ejendommen opførte Avlsgaard.

Selve Kong Hans' Gavebrev eksisterer ikke mere, men et Tingsvidne udstedt af Hillerslev Herredsting 1534 opbevares endnu og er i Afskrift tinglæst som Adkomstbrev den 9. Juni 1857.

Kong Frederik den 1. bekræftede Byens Ret til Ejendommen, men det synes alligevel, som om Grænserne for den har været noget ubestemte, og da Kong Kristian den 3. i Aaret 1546, „næste Torsdag efter Paaske“*) opholdt sig i Thisted, greb Byens Borgere Lejligheden og fik fastsat Grænser for Marken og endelig fuldt og sikkert Ejendomsbrev.

Ved dette Besøg opnaaede Borgerne forskellige Begunstigelser. Kongen skænkede dem saaledes et gammelt Gildehus til Raadhus for „at vor Købstad Thisted saa meget des bedre kan blive bygget og forbedret.“ Det nævnte Gildehus fandtes „liggende sønden op til samme Tysteds Kirkegaard“**), og for at Borgerne kunde faa Kalk, Sten og Tømmer til at istandsætte Raadhuset med, skænkede Kongen endvidere det ny Kapel, „som stander der uden for Byen“***). Den Gave, som Borgerne imidlertid nok har sat mest Pris paa, har sikkert været Ejendomsbrevet paa Kronens Mark.

I Brevet hedder det:

„De Stene****), som Sandemænd have sat mellem Tysted

---

*) 27. April.

**) Dette Byens ældste Raadhus har ligget omtrent midt paa den gamle Kirkegaard, Syd for Kirken.

***) Kappelsten ved Dragsbæk minder i vor Tid om Kappellets Plads; omtrent 1800 bortfjernes de sidste synlige Rester af dets Ruiner.

****) Der findes endnu langs Skellet mellem Kronborg Mark og Hillerslev Sogns Jorder over 20 Skelsten, og en Del blandt disse er meget store. Det er selvfølgelig ikke muligt nu at konstatere Beliggenheden af de i Ejendomsbrevet nævnte Sten.

Mark og samme Hyldersløf Mark, skulle optages og igjen sættes vesten op til Skynderup Mark fra de to store jordfaste Stene og siden øster ud til den store Sten, der ligger næst norden for Bundaggers hiøfve*) og siden øster ad indtil den Sten, der stander i Hyldersløf Eng, efter som kongl. Maj. nu selv personlig har ladet det udvise og afmerke. Dog skulle de og deres Efterkommere aarlig give deraf til Kronen 24 Mk. dansk i god Mønt og yde dem til Rentemesteren i Nørrejylland, naar de udgiver deres aarlige Byskat; ligeledes skulde alle Riddersmændsmænds Tjenere, som bo i forskrevne Tysted, skatte og holde Tyngte med Rytterhold og Landsknægtshold lige med andre Borgere dér smstds., saafremt de vil nyde de samme Privilegier med Sejlads og anden Kjøbstadsfrihed som Borgerne, hermed dog uforkrænket Adelens Landgilde og anden Rettighed, som hver er sin Husbond pligtig.“

At Thisted Borgere saaledes sikrede sig deres Adkomst til Kronens Mark skyldes sikkert Frygten for den nærliggende By Hokser, der var Thisted en farlig Konkurrent til Købstadværdigheden.

Det var en efter Tiderne betydelig Gave, som Byen ved denne Lejlighed fik for en forholdsvis ringe Afgift. Ejendommen blev langt ned gennem Tiderne benyttet som fælles Græsgang og Fællede for Byen, idet dens Afstand, over 1/4 Mil, blev en væsentlig Hindring for dens Opdyrking og fulde Udnyttelse.

Omkring Aaret 1750 blev Kronens Mark forsøgsvis forpagtet ud i større og mindre Stykker til forskellige af Byens Agerbrugere, men foreløbig kun til Græsning. I Aaret 1768 udgjorde saaledes „Forpagtningspenger af Cro-

---

*) Det underlige Udtryk „hiøfve“ maa sikkert være det samme som Høj. Benævnelsen „Bundagger“ findes ikke længere; men Gaardejer Chr. Back i Tingstrup har meddelt mig, at han af sin Bedstefader har hørt fortælle, at naar man i ældre Tid gik fra Hillerslev til Thisted, tog man Retning efter „Bundaggers Høj“, og det er den Høj, som endnu kan spores Nord for Kronborg Gaard, men som iøvrigt snart vil være helt udslettet.

nens Mark“ 161 Rdlr. 34 Sk. Dette Beløb udgjorde iøvrigt en betydelig Del af Byens Indtægter, der for det nævnte Aar ialt udgjorde 198 Rdlr. 2 Mk. 14 Sk.

Imidlertid var man kommet ind i Landboreformernes Tid, og man begyndte derfor at kræve en mere moderne Udnyttelse af Ejendommen. Der klagedes saaledes over, at den har saa lidt Græs, og dels af den Grund og dels fordi den laa saa langt borte, kun var til ringe Nytte. Enhver, som havde Kohold var derfor nødsaget til at købe sig Jord, og som Følge deraf steg Jorderne i 1790erne temmelig stærkt i Pris. Paa den anden Side var der ogsaa adskillige, der beklagede den tiltagende Lyst til at drive Landbrug, der maatte virke hæmmende baade paa Handelens og Haandværkets Udvikling.

Her kan ogsaa anføres, hvilken ringe Betydning den store Ejendom, som har ikke saa lidt god Jord, havde for Byen; thi da Thisted i Aarene 1779—85 havde Garnison, idet her laa indkvarteret 4 Kompagnier Soldater, fik denne anvist et større Stykke af Marken til Øvelsesplads.*)

Det var Byskriver Lemvig, som havde gjort det omtalte Forsøg med Forpagtning af Marken og mulig Opdyrkning af den, men Forsøget bortfaldt igen paa Grund af Uenighed mellem Byens Borgere. I 1842 hedder det saaledes om Kronens Mark, „at den, som den henligger, skader Jordbruget, da den er et Opholdssted for en talrig Skare af Faar og Ungkvæg, som siden oversvømme de øvrige Marker og hindre enhver Bestræbelse for at indføre Markfred.“ Der tilføjes endvidere: „Det er at haabe, at ensidige Anskuelse og snæverhertet Egoisme ej længe vil kunne lægge Hindringer i Vejen for denne betydelige Ejendoms hensigtsmæssige Benyttelse.“ Samme Aar sættes Byens Bruttoindtægt af den til ca. 1000 Rbd.

Endelig i Aaret 1848 kom man saa vidt, at Kronens Mark blev bortforpagtet. Det var Købmand Werner, der

*) Ogsaa Folkesagnet taler om Kronens Mark. I Thieles Folkesagn fortælles, at „der er nogle som siger, at det Slag, hvor Holger Danske skal komme, det skal staa paa Kronens Mark nord for Thisted.“

forpagtede den for 25 Aar med Ret til Fremleje og mod en aarlig Afgift af 360 Rdlr. Han lod de første Bygninger opføre og Gaarden fik altsaa Navnet Kronborg. Dog fratoges et Stykke paa 1 Td. Land, som blev udlagt som fælles Lergrav for Købstadens Borgere. Da Forpagtningen i 1873 overgik til en ny Forpagter blev Afgiften sat til 1955 Rdlr., saa Ejendommens Værdi var under Werner steget betydelig. Dens Størrelse er i Kommunens Jordebog anført til c. 230 Tdr. Land med Hartkorn 9 Tdr. 4 Skpr. $\frac{1}{4}$ Alb.

Efter at der i de senere Aar er bortsolgt forskellige Stykker af Ejendommen, ligesom der paa et Stykke er anlagt en Plantage og paa et andet opført Byens Renovationsanstalt, saa er, som allerede nævnet, endelig Hovedparcellen (Ejendommen er Matr. Nr. 104, Thisted Mark) i Aar bortsolgt, og det er saaledes kun ubetydeligt, som Thisted By nu har tilbage af den gamle Ejendom.

Liden Kirstens Grav paa Vestervig Kirkegaard.

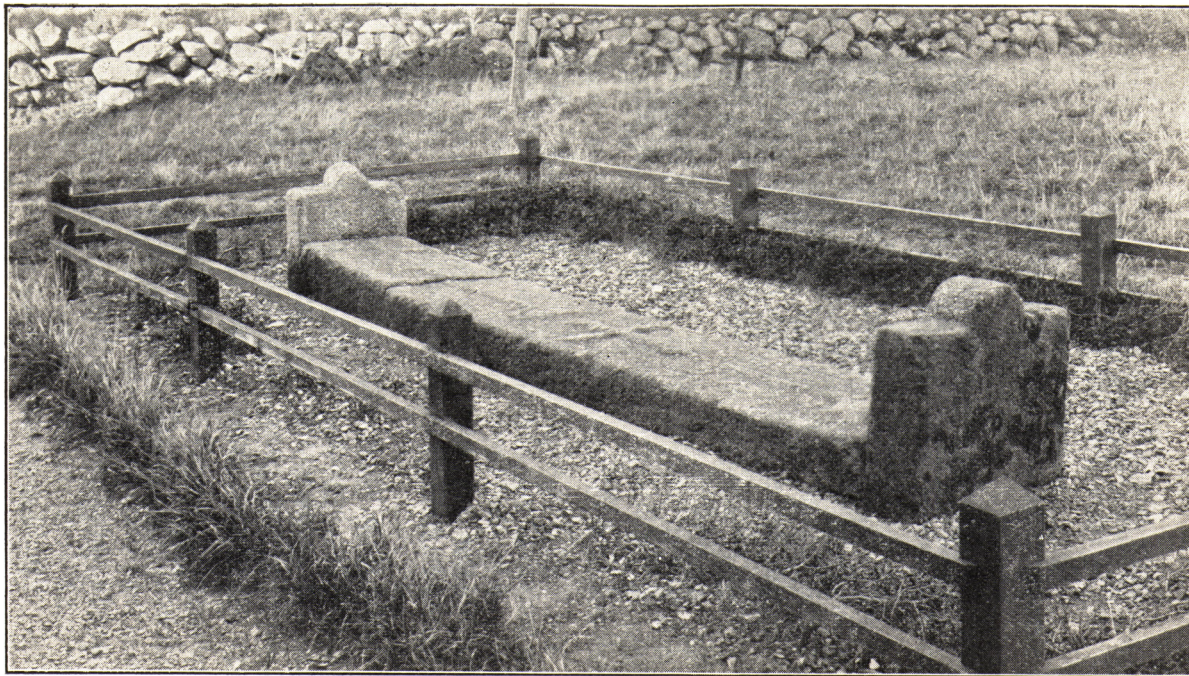
Af P. L. Hald.

Der er Afveksling i den Historie, der knytter sig til Vestervigegnen med den gamle Klosterkirke som Midtpunkt. Her fletter Sagn og Historie en ejendommelig Krans af Minder, til hvilken man kun faa Steder her i Landet finder Mage. Vi møder Fortællinger om rige Herremænd og strenge Bondeplagere, om Klosterets Forfaldstid og selve Stedets Grundlægger St. Thøger; men stærkest fanges maaske de fleste af den gamle Folkevises Beretning om Prins Buris og Liden Kirsten; thi Slutningsakten af dette Drama fra vor Middelalders Blomstringstid henlægges ogsaa til Vestervig.

Straks inden for den vestlige Indgang til Kirkegaarden, Nord for Kirkens Taarn, møder Øjet en aflang Ligsten, der dels udmærker sig ved sin Længde (c. 3 Meter), og dels ved, at der paa den i Relief er indhugget to Stave, som hver ender med et Kors. Baade Stenens Længde og de to Kors kendetegner tydeligt, at den dækker over to Grave. Ved Aftenstid, naar Sollyset falder skraat ind paa Stenen, vil man langs Randen kunne se enkelte Bogstaver, der vidner om, at der ogsaa engang har været en Indskrift. Graven kaldes Liden Kirstens Grav og til den knytter Overleveringen den omtalte Folkevis.

Visen foreligger i en Mængde forskellige Opskrifter, der dog i Hovedsagen fremstiller Begivenhederne paa samme Maade. Liden Kirsten var Søster til Kong Valdemar den Store, og Dronning Sophie ønskede en Forbindelse mellem sin Broder, Prins Buris og Kirsten.

Hør du Kong Valdemar, kære Herre min,
vil du give Buris hin liden Kirstin.

LIDEN KIRSTENS GRAV.

Dertil var Kongen dog ikke villig, og han giver hende Afslag med de Ord:

Vil det Gud, at jeg maa leve;
en rigere Ridder vil jeg hende give.

Herover bliver Dronningen vred:

Dronningen slog sin Haand imod Bord,
Gud lade mig leve og hævne det Ord.

Kongen drager nu i Leding, og hans Fraværelse benytter Dronningen til at styrte Liden Kirsten i Ulykke. Da Buris ikke kunde vinde hendes Kærlighed og klager sin Nød for sin Søster, raader hun ham til at benytte sig af Runernes Tryllemagt, og ved deres Hjælp vinder han Liden Kirstens Kærlighed.

Da Kongen kommer hjem, spørger han straks efter sin Søster, og Dronningen fortæller ham da, at Kirsten har født Buris en Datter.

Kong Valdemar blev saa rød som Blod,
liden Kirsten daaned for hans Fod.

Den Herre blegned under Rosenkinde,
nu haver al min Glæde faaet Ende.

I sin store Vrede pisker han sin Søster til Døde og lader derefter hendes Lig begrave paa Vestervig Kirkegaard. En anden af Viserne fortæller videre, at Kongen lod Buris blinde, hans højre Haand og venstre Fod afhugge og dernæst lægge i Lænker.

Kongen han lod en Lænke smedde,
i Vestervig Kloster lod han den lægge,

Ud for Kirstens Grav blev Buris lænket til Kirkemuren.

Der ved gik Buris i elleve Aar.
Hver Dag han til hendes Grav mon gaa.

Han gjorde det Liden Kirsten til Ære.
Thi han havde hende udi Hjærtet kær.

Han monne det hver Dag af Kongen tinge,
han maatte i Klostret begravnes hos hende.

Alle sine Lande maatte han Kongen give,
førend han maatte i Klosteret ligge.

Efter de elleve Aars Forløb døde han, og Kongen, der bittert angrede sin Haardhed mod Søsteren, tillod, at de blev begravede under en fælles Gravsten.

Det er ikke underligt, at man i Tidens Løb har søgt at komme til Klarhed over, hvorvidt Sagnet talte Sandhed, at der virkelig under Gravstenen fandtes en Grav, der rummede Levningerne af Liden Kirsten og Prins Buris.

Allerede i Aaret 1610 lod Kongens Lensmand paa Vestervig, Jørgen Lunge, Graven aabne. Han „befandt midt i Kisten et Skillerum og Been af tvende Mennesker, hver udi sit Rum.“ Endelig blev den i 1875 underkastet en meget omhyggelig Undersøgelse paa Nationalmuseets Vegne af Arkitekt Løffler. Historikerne gav sig i Lag med en Rekonstruktion af Indskriften, dels paa Grundlag af det, der endnu kunde læses, og dels ved Hjælp af en i Resens Atlas gengivet Tegning, der indeholdt en mere fuldstændig Indskrift; man søgte ligeledes at fastslaa Identiteten af Visens to Hovedpersoner.

Ved Løfflers Undersøgelse fandtes ingen Grav lige umiddelbart under Gravstenen; men da man kunde formode, at denne ved Undersøgelsen 1610 ikke var henlagt paa sin oprindelige Plads, lod man søge Syd for Stenen, og der fandtes i 3 Fods Dybde to middelalderlige Grave, som var opført af kløvede, raat tilhuggede Kampesten og dækkedes af Sten af samme Materiale. Da Dækstenene var fjernede, saas to aflange firsidede Grave med særegen udmuret Plads til Hovedet, ligesom det kunde skønnes, at Stenene havde været samlede med en grov Kalk; selve Bunden af Graven bestod af fasstampet Blaaler; de laa i hinandens Forlængelse. Den østligste Grav laa i Retning

Øst—Vest og indeholdt Skeletrester af en yngre, fuldvoksen Kvinde med smuk Hovedform, høj Pande og smalt Ansigt. Den vestligste Grav laa i en lidt anden Retning, og adskillige Forhold tydede paa, at den var anlagt senere end den østlige. Den var en Del forstyrret ved Undersøgelsen 1610, men indeholdt Skeletrester af en Mand i sin kraftigste Alder. Efter endt Undersøgelse nedlagdes Skeletresterne i deres oprindelige og naturlige Leje, Dækstenen lagdes paa Plads, og Mellemrummene mellem Stenene udfyldtes med Kalk, og efter Jordpaafyldningen lagdes Gravstenen paa sin oprindelige Plads. Desværre er den medtaget stærkt af Tidens Tand. Den er saaledes knækket midt over, ligesom kun den ene af de oprindelig Bæresten for Enderne er tilbage. Den anden er erstattet med et tilhugget Granitstykke fra Klosterkirken.

Denne Undersøgelse fastslog altsaa, at Gravstenen dækker over to Grave, i hvilke der hviler en Mand og en Kvinde; det fremgik ogsaa med al Tydelighed, at hun var begravet først. Endvidere kunde Gravens Bygningsmaade henføres til det 12. Aarhundrede, og det samme gælder Gravstenen, der baade med Hensyn til Størrelse og Udsmykning er enestaaende her i Landet. Man behøver ikke at gaa langt for at finde en Gravsten at sammenligne den med og derved tidsfæste den. Inde i Vestervig Kirke findes indmuret den ældste daterede Gravsten man kender her i Landet. Den er rejst 1217 over en Kannik ved Navn Atto, og en Sammenligning mellem de to Stene vil henføre dem til samme Tid.

Hvad endelig Gravstenens Indskrift angaar, da gjorde Arkitekt Løffler et grundigt Forsøg paa baade ved Dagslys og ved kunstigt Lys at læse de tilbageblevne Bogstaver, hvilket naturligvis kun for en Del lykkedes. Tre Ord læstes fuldstændigt og to kun delvis, saa Udbyttet blev ikke stort. Havde man nu ikke haft andet at holde sig til, vilde man aldrig ad denne Vej faaet noget Holdpunkt at støtte sig til, naar det gjaldt at finde, hvem der var begravet under Stenen. Til alt Held fandtes der, som ovenfor omtalt, i Resens Atlas af 1677 en Tegning af

Stenen med Gengivelse af hele Indskriften. Paa denne Tid var Indskriften altsaa ret synlig, selvom Resens Tegner enkelte Steder havde haft Vanskelighed ved at læse de mest utydelige Bogstaver. Ved Sammenligning viste det sig, at de endnu læselige Ord var gengivne paa samme Maade i den gamle Tegning, og man turde derfor gaa ud fra, at denne var i det væsentlige nogenlunde rigtig. Med megen Skarpsindighed har Dr. Sofus Larsen paa Grundlag af disse Tegninger og Iagttagelser turdet fastslaa, at Indskriften har været saaledes oversat paa Dansk:

En forskellig Gravkiste indeslutter en Søster tillige med en Broder, et saa inderligt forbundet Par, at disse højfornemme Personer hviler i en og samme Gravhøj.

En anden og noget ældre Fortolkning læser i Virkeligheden det samme paa en lidt anden Maade, men Dr. Larsens Gengivelse er sikkert den rigtige, og man vil vel vanskeligt nogen Sinde naa til noget andet Resultat med de Oplysninger, man nu har Adgang til.

Som man ser, modsiger Indskriften heller ikke paa nogen Maade den gamle Folkevises. Tilbage er kun at bringe Indskriftens „Søster“ og „Broder“ i Forbindelse med Kong Valdemar og Dronning Sophie. Ogsaa paa dette Omraade følger vi Dr. Larsen.

Sammenholdes hele Rækken af Historikernes Under søgelser, baade direkte og indirekte, maa Buris være død c. 1178, og i Henhold hertil maa Kirstens Død have fundet Sted c. 1167; derom er der da ogsaa fuld Enighed blandt alle Forskerne.

Havde Valdemar d. 1. nu en Søster af Navnet Kirsten eller Kirstine? Ja, det havde han; hun var født c. 1119 og blev 1133 gift med Kong Magnus den Blinde i Norge. Hun blev imidlertid forstødt og sendt hjem til Danmark, hvor hun sandsynligvis igen er bleven gift. Hun er altsaa i Aaret 1167 c. 48 Aar, og man maa synes, at hun har været for gammel til at spille den kvindelige Hovedrolle i det ulykkelige Drama, og i alle Tilfælde vilde vel

næppe nogen Digter finde paa at gøre en saa gammel Kvindes Kærlighedsforhold til Genstand for sin Sang; alene for Alderens Skyld kan Kongens Søster Kirsten ikke være Visens Liden Kirsten.

Imidlertid findes der paa den Tid i den danske Kongefamilie en anden Kirstine, hvis Alder bedre passer. Kong Valdemar havde nemlig en anden Søster, Margrethe, der var gift med den svenske Herremand Stig Hvitaleder. Dette Par havde en Datter Kirsten, som blev gift med den svenske Konge, Karl Sverkersen; han blev myrdet 1147, hvorefter hans Enke Kirstine med sin lille spæde Søn tog Ophold i Danmark, som jo var hendes Moders Hjem, og hvor hendes Morbroder var Konge.

Denne Kirstine er paa dette Tidspunkt lidt over 20 Aar; hun er ganske vist ikke en Søster, men en Søsterdatter til Kongen, hvilket imidlertid ikke efter Tidens Sprogbrug har stort at betyde, da en nær kvindelig Slægtning hyppigt benævnedes med Søsternavnet. I alle Tilfælde er Kirstine Stigsdatter den eneste, som Historien kan pege paa som den formentlige Liden Kirsten,

Hvem er saa Buris? Fra Kong Valdemars Regering kendes kun to Mænd af Navnet Buris. Den ene hed Buris Henriksen, og han var langt ude beslægtet med Kongehuset; han gjorde iøvrigt Oprør mod Kong Valdemar, hvorfor han sad i Fængsel i Søborg indtil sin Død, der indtraf c. 1165. Baade hans Alder og Død udelukker, at han er Visens Buris.

Dronning Sofie var imidlertid som bekendt Datter af den polske Prinsesse Richizza i hendes andet Ægteskab*) med Fyrst Volodar af Rusland. Efter dennes Død giftede Richizza sig tredje Gang med Konge Sverker den Gamle af Sverig og blev i dette Ægteskab Moder til en Burisleif, der i Danmark maa være kaldet Buris. Han er født ikke ret længe efter Aaret 1140 og maa 1167 være c. 25 Aar;

---

*) Richizza var gift første Gang med Magnus den Stærke, Knud Lavards Morder. I dette Ægteskab havde hun bl. a. Sønnen Knud, der blev dræbt ved Blodbadet i Roskilde 1157.

denne Mand er sikkert Folkevisens Buris, hvilket jo blandt andet ogsaa støttes af, at han er Dronning Sofies Halvbroder, ligesom endnu flere andre Grunde kunde anføres.

Resultatet af Undersøgelserne bliver altsaa dette, at Hovedpersonerne er Kirstine Stigsdatter og Burisleif Sverkersen, og Indskriften modsiger heller ikke denne Antagelse; vi maa endvidere lægge Mærke til, at de paa dette Tidspunkt er de to eneste Personer i Kongefamiljen, som man med Rimelighed kan udpege som Hovedpersonerne; begge er de saa nære Slægtninge af Kongehuset, at man godt kan bruge Stenens Betegnelse Broder og Søster. Tillige synes Indskriften ogsaa at antyde et særegent Forhold mellem disse to, ligesom Gravenes Ordning ogsaa er mærkelig. Havde de gravlagte været Ægtefæller, maatte Gravenes jo utvivlsomt have ligget Side om Side; nu ligger de i hinandens Forlængelse dækkede af en fælles Gravsten; det fremgaar tydeligt, at der maa have bestaaet et Forhold mellem de to, som ikke har været almindeligt; der er en vis Finfølelse til Stede i hele Gravenes Anordning, der paa en Gang skiller og dog samler, og smukkere kunde det ikke være gjort.

Flere har ment, at Visens Personer var opdigtede, og at Folkevisen og Gravstenen paa Vestervig Kirkegaard ikke havde noget med hinanden at gøre; mange har været imod at antage, at denne Folkevisen, der regnes henhørende enten til de saakaldte Trylleviser eller Riddervis, kunde have et historisk Grundlag at hvile paa. Vi er imidlertid naaede saa vidt, at vi maa fastholde, at baade Graven, Gravstenen og dennes Indskrift paa ingen Maade kan siges at modsig Visens Beretning; der finder jo tværtimod paa alle Punkter en ret nøje Overensstemmelse Sted, saa vi har Lov til at antage, at Visen i sine Hovedtræk skildrer en historisk Begivenhed. Ganske vist stemmer Folkevisens Opfattelse ikke overens med det Indtryk, vi fra anden Side har af Kong Valdemar, der i sin Regering fremtræder som en mild og menneskekærlig Mand, hvem man ikke kan tiltro saa stor Grusomhed over for en Søster, selv om hun havde forsyndet sig paa den angivne Maade, men vi maa

sikkert ogsaa tænke os, at Visens Digter ikke har taget noget Hensyn, naar det gjaldt om at vække Medfølelse for de to ulykkelige Mennesker. Endvidere maa det bemærkes, at Vestervig er det eneste Sted, der i alle Viseopskrifterne nævnes som det Sted, hvor Liden Kirsten blev begravet. Vi behøver ikke at undre os over, at der er valgt en saa afsides Plet som Hvilested for en Slægtning af Kongefamilien; thi netop i Vestervig fandtes dengang et meget anset Kloster, ligesom Kongen ogsaa ejede betydelige Ejendomme i dets umiddelbare Nærhed.

Til Slutning maa paapeges, at det ikke er det mindst interessante ved de foregaaende Undersøgelser, at det er lykkedes Forskerne her at give en Folkevise af denne Art et historisk Grundlag, saa at den rettest maa henføres til de historiske Folkeviser.*)

---

*) Følgende Kilder er benyttede: J. B. Løffler: Vestervig Kloster og „Liden Kirsten“s Grav. Aarb. f. nord. Oldk. 1876. — Sofus Larsen: Endnu en Gang „Liden Kirsten og Prins Buris“. Aarb. f. nord. Oldk. 1897. — A. D. Jørgensen: Folkeviser.

Bestyrelse og Forretningsudvalg for Historisk Samfund for Thy og Hanherred.

- * Redaktør M. Aaberg, Thisted, Formand og Kasserer.
- * Overretssagfører Billeskov Jansen, Thisted.
Kunstdrejer Bunch, Thisted.
- * Lærer Severin Christensen, Skjoldborg.
Lærer Ditlevsen, Elsted.
- * Lærer P. L. Hald, Thisted, Bestyrer af den historiske Sam-
ling.
Lærer Jacobsen, Øsløs.
Lærer P. K. Jensen, Hvidbjerg, Thyholm.
Læge Vilh. Kjær, Hurup.
Gaardejer Laurits Dam, Boddum.
Lærer N. Sodborg, Vestløs.
- * Lærer Tilly, Hørsted.
Læge Toft, Vestervig.

Forretningsudvalgets Medlemmer er mærket med *.

Medlemsliste.

Æresmedlem: Frøken Augusta Zangenberg.

* Kommunerepræsentant.

Paa Landet i Thy.

Abildhauge, Sagf., Vestervig.	Bach, J. P., Grosserer, Vestervig.
Andersen, A., Styvelgaard.	Bendixsen, Postm., Vestervig.
Andersen, Chr. Grdj., Sennels.	Blaaberg, Lærer, Skovsted.
Andersen, L., Lærer, Odby.	Bloch, Postmester, Hurup.
Andersen, Lærer, Klitmøller.	Bluhme-Knudsen, Distriktsl., V.
Andersen, A. N., Lærer, Hunstrup.	Bredahl, Chr., Gaardejer, Nørgd., Nørhaa.
Andersen, Lærer, Skyum s. Skole.	* Bruun, Skovrider, Hovmarksgd., Ydby.
Andersen, C., Partik., Vestervig.	
Andersen, J., Landmand, Hunborg.	

- Buus, Læge, Hunborg.
 Carlsen, Mejeriejer, Tvorup.
 Christensen, Lærer, Skjoldborg.
 Christensen, A., Lærer, Harring.
 Christensen, Lærer, Villerup.
 Christensen, Niels Mat., Gaard-
 bestyrer, S. Skjoldborg.
 Christensen, Landbrugsk., Grønld.
 Christiansen, Lærer, Sundby.
 Clemmensen, P., S. Nordentoft.
 Dahl, Sognepræst, Sennels.
 Dam, Laur., Sognef., Boddum.
 Damsgaard, Lærer, Villerslev.
 Ditlevsen, Lærer, Elsted.
 Dueholm, Kristen, Grdjr., Serup.
 Engelsted, Frue, Vestervig.
 Eskesen, Plantør, Hvidbjerg v. A.
 Frøkjær, Gaardejer, Vestervig.
 Fuglsang, Gdjr., Pallisgaard pr.
 Hurup.
 Gadegaard, N., Gaardejer, Odby.
 Gramstrup-Andersen, Gaardejer,
 Vestervig.
 Graversen, Købm., Hvidbjerg.
 * Grøn, A., Lærer, Nørhaa.
 Hancke, L., Købm., Vestervig.
 Hansen, Lærer, Kaastrup.
 Hansen, Propr., Egebaksande.
 Hammer, Chr., Gaardejer, Aas.
 Harkjær, Jens, Propr., Todbøl.
 Hauge, Peter, Købm., Søndbjerg.
 Havreballe, P., Vognmand, Serup.
 Helligsøe, A., Vejmand, Serup.
 Henriksen, Trafik-Assist., Hurup.
 Henriksen, Lærer, Ø. Vandet.
 Hestbeck, N., Teglværksejer,
 Sundby.
 Hoelgaard, Gaardejer, Barslev.
 Hoppe, Lærer, do.
 Hornstrup, Jens, Hornstrup, Kal-
 lerup.
 Hornstrup, Gaardejer, Hørdum.
 IIsøe, Læge, Hvidbjerg.
 Jacobsen, Plantør, Tovsig.
 Jacobsen, Jens, Fisker, Tambohus.
 Jacobsen, Propr., Rolighed.
 Jensen, J. K., Pastor, Nørhaa.
 Jensen, Poul, N. Skjoldborg.
 Jensen, Lærer, Hvidbjerg, Th.
 Jensen, Lars, Tømrer, Uglev.
 Jensen, Gæstgiver, Stenbjerg.
 Jensen, Søren, Gaardejer, Serup.
 * Jensen, Lærer, Nors.
 Jensen, Lars, Gaardejer, Serup.
 * Jensen, Lærer, Østerild.
 Jespersen, Overkliff., Søholt.
 Johansen, Propr., Nørhaagaard.
 Johansen, Forstander, Uglev.
 Jørgensen, Lærer, Lyngs.
 Jørgensen, Niels Kr., Mejerist,
 Serup.
 Kallerup, Hornshøjg., Hvidbjerg.
 Kierkegaard, A. K., Folketingsm.,
 Agger.
 Kjær, Vilh., Læge, Hurup.
 Klemmensen, P., Gaardejer, S.
 Nordentoft.
 Klojgaard, K., Gaardbest., Stag-
 strup
 Korsgaard, Pastor, Hjordemaal.
 Korsgaard, L., pens. Pastor, Odby.
 Krabbe, Chr., Grdjr., Skjoldborg.
 Krabbe, Chr., Gaardejer, Uglev.
 * Kragholm, Mejeribest., Vandet.
 Krarup, Sognepræst, Nors.
 Krarup, Sognepr., Hvidbjerg v. Aa.
 Kristensen, Slagter, Uglev.
 * Kuhlmann, Sognepræst, Bedsted.
 Larsen, stud. teol., Hunborg.
 Lauritzen, Stenhøjg., Hvidbjerg.
 Leerskov, M., Propr., Færgegd.
 Lings, Gaardejer, Heltborg.
 Lomholt, Sognepræst, Snedsted.
 Lützhøft, Propr., Tandrup.
 Madsen, J., Husmand, Styvel.
 Madsen, P., Vesterg., Snedsted.
 Nedergaard, Lærer, Skinnerup.
 * Nielsen, O., Lærer, Sønderhaa.
 Nielsen-Hvid, Lærer, Vestervig.
 Nielsen, Plantør, Tved.

- Nikolajsen, N. Chr., Gaardejer, Nørhaa.
- Nygart, Andersen, Landstingsm., Nygaard, Hvidbjerg.
- Nørgaard, L., Lærer, Kjelstrup.
- Nørbjerg, H. Propr., Borregaard.
- Nørgaard, P., Gaardejer, Todbøl.
- Nørgaard, Poul, Nørlund, Skjoldborg.
- Odgaard, Proprietær, Smerup.
- Odgaard, J., Østergaard, Hvidbj.
- * Overgaard, S., N. Knudgaard.
- Overgaard, A., Forp., Hindsels.
- Overgaard, N. C., Gisselbæk, Hørdum.
- Overgaard, H., Propr., Broager, Nørhaa.
- Overgaard, Odbygaard.
- Overgaard, Frue, Solbakken, Snedsted.
- Pedersen, P. N., Engholm, Vester Vandet.
- Pedersen, P., Lærer, Brønd.
- Petersen, Provst, Hillerslev.
- * Petersen, Lærer, Vester Vandet.
- Poulsen, L., Gaardejer, Skjoldborg.
- Poulsen, Munk, Folketingsmand, Vorupør.
- Poulsen, S., fhv. Hotelejer, Vorupør.
- Poulsen, A. N., Gaardejer, Skjoldborg.
- Poulsen-Nørbjerg, Direkt., Hurup.
- Rask, Jens Munk, Gaardejer, Ø. Vandet.
- * Rasmussen, Sognepr., Hunstrup.
- Rasmussen, Lærer, Vangsaan.
- Riis, M., Lærer, Smerup.
- Riis, M., Gaardejer, Uglev.
- * Riis, N., Gaardejer, Lyngs. Roed, Fyrmester, Hansted.
- * Rune, Plantør, Tvorup.
- Rysgaard, Lærer, Snedsted.
- Salmonsén, Lærer, Hørdum.
- Sandberg, Apoteker, Koldby.
- Schou, Isenkræmmer, Hvidbjerg.
- Schoug, Eugen, Overretssagfører, Hurup.
- Secher, Propr., Ulstrup.
- Sindbjerg, Proprietær, Kallerup.
- Skadholt, J. P., Propr., Møgelvanggaard.
- Skalshøj, Kr., Gaardejer, Odby.
- Sloth, N., Gaardejer, Barslev.
- Sloth, Sparekassedirekt. og Grdj., Styvelgaard.
- Smidt, P. P., Lærer, Silstrup.
- Stentoft, N. Thomsen. Tøfting, Vandet.
- Stender, Propr., Hunstrupgaard.
- Sunesen, Skoleinspekt., Hunborg.
- Søgaard-Christensen, Dyrslæge, Koldby.
- * Søndergaard, Propr., Madstedg.
- Sørensen, Gaardejer, Hvidbjerg.
- Sørensen, P. C., Lærer, Tingstrup.
- Sørensen, Lærer, Skjoldborg.
- Sørensen, Propr., Vestervig K.
- Thomsen, Kr., Formand for Uglev Brugsforening.
- Tilly, Lærer, Hørsted.
- Toft, E., Læge, Vestervig.
- Vestbjerg, Gaardejer, Serup.
- Vestbjerg, N. M., Bjørndal.
- Vestergaard, P. Madsen, Snedsted.
- Yde, Lærer, Tilsted.
- Yde, Kreaturhandler, Skjoldborg.

Han Herred.

- Bach, Joh., Købm., Vesløs.
- Bertelsen, Skomager, Vesløs.
- Broeng, Plantør, Torup.
- Bunch, J., Malermester, Frøstrup.
- * Damsgaard, J., Lærer, Klim.
- Guldhammer, Skræder, Vesløs.
- Jacobsen, J. C., Lærer, Øsløs.
- * Jensen, Nic., Husm., Arup.

Jensen, N., Kollerup.
 Jensen, G. P., Lærer, Husby.
 Jepsen, Pastor, Kjørup.
 Larsen, Sagfører, Fjerritslev.
 Larsen, Lærer, Vust.
 Leth, H., Provst, Aggersborg.
 Madsen, Niels, Amsraadsmedl.
 * Marschall, Apoteker, Frøstrup.
 * Nielsen, A. C., Lærer, Kjettrup.
 Nielsen, Pastor, Øsløs.

Nørhave, J. P., Folketm., Vust.
 Rossen, Sognepræst, Torup.
 Schilder, Læge, Tømmerby.
 Sodborg, Lærer, Vesløs.
 Stevens, Ingeniør, BygholmsVejle.
 Søndergaard, A., Søndergaard,
 Øsløs.
 Thorhauge, H., Manufakturhandl.,
 Frøstrup.
 Østergaard, Skræderm., Frøstrup.

Thisted Købstad.

Aaberg, M., Redaktør.
 Achilles, Konservemester.
 Agerholm, M., Lærerinde.
 Andersen, Læge.
 Bach, A., Grd., Kristianslyst.
 Bache, C., Amtmand.
 Bang, Ole, Partikulier.
 Bangsgaard, A., Lærer.
 Bendixsen, C. F., Bankdirektør.
 Bendixsen, K., Enkefrue.
 Bjerregaard, S., Herredsfuldm.
 Bjørndahl, Lærerinde.
 Boesen, J. C., Kæmner.
 Bruunsgaard, Brygmester.
 Brøgger, L. P., Konsul.
 Buchholtz, C., Boghandler.
 Bunch, C. K., Kunstdrejer.
 Busch, Overbanemester.
 Børresen, Th., Overlærer.
 Christensen, Landbrugskandidat,
 Grønland.
 Christensen, C., Bogbinder.
 Christensen, pens. Lærer.
 Christensen, Orgelfabrikant.
 Degner, Guldsmed.
 Deigaard, Læge.
 Dela, Carl, Urmager.
 Eberlin, Conrad, By- og Herreds-
 foged.
 Frederiksen, N. S., Købmand.
 Frost, Amsforvalter.
 Gade, A., Sagfører.
 Galster, J. G., Sagfører.

Gram, L. H., Fotograf.
 Grønkjær, N., Lærer.
 Hald, P. L., Lærer.
 Hansen, Jac., Sognepræst.
 Hansen, J., Lærerinde.
 Have, Isenkræmmer.
 Helstrup, Etatsraad.
 Hencke, M., Lærerinde.
 Holm, Postmester.
 Hove, T., Direktør.
 Hvilsted, Bankdirektør.
 Høyer, Slagteridirektør.
 Jansen, Billeskov, Overretssagf.
 Jepsen, J., Lærerinde.
 Jensen, Laurits, Maler.
 Jensen, J. A., Vognmand.
 Jensen, C., Billedhugger.
 Jespersen, Gartner.
 Johnsen, M., Landstm., Konsul.
 Jørgensen, A., Havnefoged.
 Jørgensen, Pastor emer.
 Kamp, L., Klasselotterikollektør.
 Karner, K., Amsfuldmægtig.
 Kirkegaard, Jens, Snedker.
 Kjær, Carl, Isenkræmmer.
 Kjærgaard, A. N., Købmand.
 Knakkegaard, Snedker.
 Larsen, Telegrafbestyrer.
 Larsen, Anton, Gasmester.
 Leerhøj, F. C., Manufakturh.
 Lund, M., Skibsmægler.
 Lund, Holger, cand. pharm.
 Lyhne, N., Sagfører.

Møller, Poul, Lærer.
 Møller, G., Apotheker.
 Nielsen, N. S., Redaktør.
 Nielsen, H. J. E., Direktør.
 Nielsen, P., Lærer.
 Nordentoft, Bankbogholder.
 Nørby, N. K. N., pens. Lærer.
 Nørgaard, Chr., Købmand.
 Nørgaard, Chr., Lærer.
 Nørgaard, Gr., Overlærer.
 Nørgaard, A. F., Sagfører.
 Olesen, Chr. A., Boghandler.
 Petersen, H., Lærer.
 Petersen, Sparekassebogholder.
 Poulsen, Jac., Fabrikant.
 Preuss, M., Lærerinde.
 Rasmussen, Hans, Kunstdrejer.
 Rasmussen, R., Handelsbest.
 Selmer, N. C., Skræder.
 Simony, Hotelejer.
 Skaarup, N., Urmager.

Skov, N., Lærer.
 Smith, Vald., Manufakturhdl.
 Snejstrup-Christensen, Farver.
 Spangberg, N. L., Købmand.
 Spanggaard, K., Lærer.
 Svalgaard, Portør.
 Sørensen, M., Guldsmed.
 Sørensen, Chr., Tømmerhandler.
 Taabel, Fiskeeksportør.
 Thomsen, Overpakkemester.
 Thomsen, Th., Sagfører.
 Thygesen, H. P., Lærer.
 Tolderlund, Distriktslæge.
 Tønnesen, cand. pharm.
 Thykier, N. J., Kalkværksejer.
 Topp, Wilh., Skomager.
 Vøhtz, Konsul, Vinhandler.
 Wilster, Driftsbestyrer.
 Witter, Pastor.
 Østerbye, H. P., Maler.

I det øvrige Land.

Bach, J. C., Lærer, Nakskov.
 Berg, O., Amtsforvalter, Aalborg.
 Bendixsen, Carl, Konsul, Fabrik,
 København.
 Bendixsen, M., Enkefrue, Hellerup.
 Bendsen, Grosserer, Aalborg.
 Bloch, E. H. V. S., Borgmester,
 Odense.
 Breinholt, Konsul, Esbjerg.
 Enggaard, M., Lærer, Vorgod ø.
 Skole, Herning.
 Foget, Astrid, Frk., Københ. V.
 Fryd, Telegrafbestyrer, Aalborg.
 Givskov, Borgm., Skanderborg.
 Hansen, C. A., Fyrmester, Vejvø
 Fyr pr. Fejø.
 Hansen, C. B. V., Etatsr., Hellerup.
 Hansen, K., Statskonsul., Lyngby.
 Hansen, Chr. A., Sognepræst, Ha-
 raldsted pr. Ringsted.
 Hjort-Lorenzen, Etatsraad, Stift-
 skriver, Roskilde.

Holdt, Adjunkt, Herlufsholm.
 Klitgaard, Postassistent, Aalborg.
 Landsarkivet for Jyll., Viborg.
 — - Fyn, Odense.
 — - Sjælland, Kbh.
 Lund, Karen, Sygeplejerske, Kø-
 benhavn.
 Lundbye, Jørg., cand. theol., Kø-
 benhavn.
 Mikkelsen, Kr., Lærer, Haurum
 pr. Hammel.
 Møller, C. V. V., Biskop, Aalborg.
 Nielsen, Læge, Hellerup.
 Nielsen, Stationsforst., Skjern.
 Nyeboe, Lærer, København.
 Overgaard, J. C., Studshoved pr.
 Odder.
 Overgaard, Mejeribestyrer, Høj-
 mark, Lem.
 Petersen, H., Dr. phil., Apotheker,
 Frederikssund.
 Prehn, Forsikrings-Insp., Odense.

Rigsarkivet, København.	Thiset, A., Arkivar, Rigsarkivet, København.
Salling, By- og Herredsf., Hobro.	Tidemann, cand. polit, Mosager, Hammel.
Simony, Stiftamtmand, Kammerherre, Odense.	Tolbøl, J. B., Købm., Ranum.
Svendson, L. P., Rentier, København.	Tovsig, Kommunelærer, Kbh. S.
Søndergaard, Hotelbest., Løkken.	Uhrbrand, Chr., Lærer, Hårtritslev Skole pr. Randers.
Sørensen, Sofie, Bogholderske, Odense.	

Samlet Medlemsantal: 332.

Regnskabs-Oversigt for 1912.

Indtægt.	Kr.	Ø.
1. Kassebeholdning fra forrige Aar.....	44	31
2. Medlemsbidrag	619	00
3. Solgt Aarbøger m. m. for.....	32	85
4. Tilskud fra Staten til Aarbogen	150	00
— - Thisted Amt.....	100	00
-- - Thisted Kommune	100	00
- Sparekassen for Thisted Amt	25	00
- Bedsted-Grurup Sogneraad	5	00
- Boddum-Ydby —	5	00
- Hundborg-Jannerup —	5	00
Ialt Indtægt	1086	16

Udgift.		
1. Indkøb af Oldsager m. v.	165	69
2. Tilsyn med Musæet og sammes Renholdelse .	39	00
3. Anskaffelse af Bøger og Lysbilleder	29	50
4. Udgifter ved Aarbogen m. m.	490	55
5. Andre forskellige Udgifter	57	43
6. Renter og Afdrag paa Gæld	116	26
7. Indsat paa Byggefondens Konto i Sparekasse	100	00
8. Kassebeh. ved Aarets Udg.	87	73
Ialt Udgift	1086	16

Samfundets Byggefond.

1. Fonden ejede den 1. Januar 1912	197	01
2. Tilskreven i 1912	100	00
3. Paaløbne Renter	3	94
Fonden ejede ^{31/3} 1913	300	95

INDHOLDSFORTEGNELSE.

	Side
Udskiftningen af Øsløs Sogns Jorder i 1786. Ved N. Sodborg	3
Om de gamle Døgne. Af Severin Christensen.	33
Kirker i Thy. Ved Edv. E.	45
Geistligh Jordbogh offuer Hundborrig herrit. Anno 1596. Ved Severin Christensen	48
Slaget paa St. Jørgensbjerg 1441 Af J. C. Winther.	60
Af Thisted Købstads Historie. Af P. L. Hald.	63
Liden Kirstens Grav paa Vestervig Kirkegaard. Af P. L. Hald	72
Medlemsliste for Historisk Samfund	81
Uddrag af Regnskab for 1912.	87